

DÜNDEN BUGÜNE FEDERAL ALMANYA ANAYASASI VE UYGULAMASINDA SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK YAPTIRIMLAR

Sanctions Against Political Parties in the Federal Constitution of Germany and Its Implementation from Past to Present

Kürşat AKÇA*

Öz

Federal Almanya Anayasası'nda siyasi partilere yönelik olarak siyasi partilerin kapatılması ve siyasi partilerin devlet finansmanından mahrum bırakılması şeklinde iki türlü yaptırım bulunmaktadır. Bunlardan siyasi partilerin kapatılması yaptırımı, Anayasa'nın yürürlüğe girdiği 1949 yılından bu yana Anayasa'da yer almaktadır. Ancak söz konusu yaptırımın uygulaması çok fazla olmamış sadece iki kez parti kapatma kararı verilmiştir. Buna rağmen partilerin kapatılması yaptırımı, Federal Almanya'da sıklıkla gündeme gelmektedir. Nitekim 2017 yılında Federal Alman Anayasa Mahkemesi partilerin kapatılması yaptırımına ilişkin önemli bir karar vermiştir. Söz konusu kararla birlikte Mahkeme, partilerin kapatılabilmesi için belirli bir potansiyele sahip olması şartını aramıştır. Böylece demokratik düzene karşı olup da bu düzene zarar verme potansiyeli olmayan partilerin kapatılması ihtimali devre dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte demokratik düzene karşı olup da potansiyeli olmadığı gerekçesiyle kapatılmayan partilere yönelik olarak 2017 yılında diğer bir siyasi

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, kursat.akca@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7439-9438.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 23.06.2023.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 24.08.2023.

Atıf/Citation: Akça, Kürşat. "Dünden Bugüne Federal Almanya Anayasası ve Uygulamasında Siyasi Partilere Yönelik Yaptırımlar." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 5, no. 2 (2023): 634-676.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

parti yaptırımı olan devlet finansmanından yoksun bırakma yaptırımı anayasaya eklenmiştir. Çalışmada her iki yaptırım, Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararları ışığında inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Partiler, Siyasi Partilerin Kapatılması, Devlet Finansmanından Yoksun Bırakma, Federal Almanya Anayasası, Federal Alman Anayasa Mahkemesi

Abstract

The Federal Constitution of Germany provides for two types of sanctions against political parties: the dissolution of political parties and the deprivation of state funding for political parties. The ban on the dissolution of political parties has been in effect since the constitution came into force in 1949. However, this sanction was not applied very often, and only two decisions were made to dissolve the party. Nevertheless, the sanction of party dissolution is frequently brought up for discussion in Germany. Indeed, in 2017, the German Federal Constitutional Court issued an important judgement on the sanction of party dissolution. With the aforementioned judgement, the Court ruled that parties must have a certain potential in order to be dissolved. Thus, the possibility of dissolving parties that are against the democratic order but do not have the potential to harm this order has been ruled out. However, another political party sanction, deprivation of state financing, was added to the constitution in 2017 for parties that oppose the democratic order but are not dissolved on the grounds of lack of potential. In this study, both sanctions are examined in the light of the decisions of the Federal Constitutional Court of Germany.

Keywords: Political Parties, Dissolution of Political Parties, Deprivation of State Financing, Federal Constitution of Germany, Federal Constitutional Court of Germany

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Almanya'da yürürlüğe giren akabinde tüm Federal Almanya'nın anayasası olan Grundgesetz (1949)¹, geniş bir temel haklar katalogu ve birçok demokratik ilke ve kurumu bünyesinde barındırmaktadır. İnsan onurunun dokunulmazlığı ile başlayan Grundgesetz ile II. Dünya Savaşı sonrası sağlam temeller üzerine kurulmuş yeni bir demokratik düzenin kurulması hedeflenmiştir. Özgürlükçü demokratik temel düzen adı verilen bu yeni düzen, muhtelif hükümlerle koruma altına alınmıştır. Demokratik düzene karşı olan derneklere yönelik olarak dernek yasağı (m. 9/f.2-3)², bireylere yönelik olarak temel hakların etkisizleştirilmesi (m. 18)³ ve siyasi partilere yönelik olarak siyasi parti yaptırımları (m. 21/f.2)⁴ bu hükümlerin başında gelmektedir. Ayrıca 79/f.3'te⁵ düzenlenen değiştirilemez maddeler hükmü ile anayasal demokratik düzene halel

¹ Federal Almanya Anayasası'nın Federal Meclis (Bundestag) bünyesinde hazırlanan Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Bkz., *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*, çev. Prof. Dr. Christian Rumpf ve Dr. Gökçe Uzar Schüller (Berlin: Federal Almanya Meclisi, 2022).

² Federal Almanya Anayasası m. 9/f.2: "Amaç ve etkinlikleri ceza yasalarına aykırı olan, Anayasa düzenine veya halkların anlaşması düşüncesine karşı yönelen dernekler yasaktır." Bkz., *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*, çev. Prof. Dr. Christian Rumpf ve Dr. Gökçe Uzar Schüller (Berlin: Federal Almanya Meclisi, 2022), m. 9/f.2.

³ Federal Almanya Anayasası m. 18: "Kim düşüncüyü açıklama hürriyetini, özellikle basın hürriyetini (m. 5/f.1), eğitim hürriyetini (m. 5/f.3), toplanma hürriyetini (m. 8), örgütlenme hürriyetini (m. 9), mektup, posta ve telekomünikasyonun gizliliğini (m. 10), mülkiyet hakkını (m. 14), ya da sığınma hakkını (m. 16a) özgürlükçü demokratik temel düzenle mücadele için kötüye kullanırsa, bu temel hakları etkisizleştirilir. Etkisizleştirme ve onun kapsamına Alman Federal Mahkeme tarafından karar verilir." Bkz., Kürşat Akça, *Militan Demokrasi Anlayışı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 260.

⁴ Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2-3: "Amaçlarına ve taraftarlarının tutumuna göre, özgür ve demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırmak veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmak eğilimini gösteren siyasi partiler, Anayasaya aykırıdır.

Amaçlarına ve taraftarlarının tutumuna göre, özgür ve demokratik temel düzeni zedelemeyi veya ortadan kaldırmayı veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmayı hedefleyen siyasi partiler, devlet finansmanından muaf tutulur. Muafiyet kararı verilmesi halinde; bu partiler vergi avantajından yararlanamayacakları gibi, bu partilere yardım da yapılamaz." Bkz., Bundestag, *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*, m. 21/f.2-3.

⁵ Federal Almanya Anayasası m. 79/f.3: "Federasyonun eyaletlere bölünmesine, eyaletlerin yasamaya esasen katılmaları ilkesine veya 1 ve 20 maddelerde yazılı esaslara ilişkin bir Anayasa değişikliği yasaktır." Bkz., Bundestag, *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*, m. 79/f.3.

getirecek anayasal değişiklikler engellenmek istenmiştir⁶. Tüm bu düzenlemeler, demokrasinin demokrasi karşıtlarına karşı korunması anlamına gelen militan demokrasi anlayışının⁷ uygulamadaki ilk sistematik anayasal örnekleri olarak tarihe geçmiştir.⁸ Benimsenen militan demokrasi anlayışı ile Weimar Almanya'sına ve Hitler rejimine bir reaksiyon gösterilmiş ve Almanya'da bir daha Weimar dönemindeki acı tecrübelerin yaşanmaması arzulanmıştır.⁹

Federal Almanya Anayasası'nda militan demokrasi anlayışı araçlarından en önemlisi şüphesiz siyasi parti yasaklarıdır. Günümüz demokrasilerinin vazgeçilmez araçları haline gelen siyasi partiler, birçok modern anayasada olduğu gibi Federal Almanya Anayasası'nda da müstakil bir maddede, 21. maddede düzenlenmiştir. Madde hükmünde siyasi parti kurma ve siyasi partiye üye olma hürriyetinin yanı sıra siyasi partilere yönelik yaptırımlar da hüküm altına alınmıştır. Bu yaptırımların ilki partilerin kapatılması yaptırımıdır. Partilerin kapatılması yaptırımı, Anayasa'nın yürürlüğe girdiği 1949 yılından günümüze değin Anayasa'da yer almakla birlikte, hükmün uygulaması çok fazla olmamıştır. 1949 yılından günümüze sadece iki parti kapatılmıştır. Ancak bu durum Federal

---

⁶ Dieter Grimm, *Die Bedeutung der Weimarer Verfassung in der deutschen Verfassungsgeschichte* (Heidelberg: Kleine Schriften-Stiftung Reichspräsident Friedrich Ebert Gedenkstätte, 1992), 22-23.

⁷ Militan demokrasi anlayışı için bkz., Karl Loewenstein, "Militant Democracy and Fundamental Rights I," *The American Political Science Review* 31, no. 3 (1937): 417-432; Karl Loewenstein, "Militant Democracy and Fundamental Rights II," *The American Political Science Review* 31, no. 4 (1937): 638-658; Kürşat Akça, *Militan Demokrasi Anlayışı* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022); Yusuf Şevki Hakyemez, *Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000); militan demokrasi anlayışına eleştirel bir bakış açısı için bkz., Osman Can, *Siyasi Parti Kapatma Davaları* (İstanbul: Legal Yayınevi, 2021), 73-128.

⁸ Akça, *Militan Demokrasi*, 148-149.

⁹ Daniel Volp, "Parteiverbot und Wehrhafte Demokratie," *NJW* (2016): 461-462; Grimm, *Die Bedeutung der Weimarer Verfassung*, 22; Weimar Anayasası döneminde Hitler, demokrasinin bütün araçlarını diktatörlüğüne ulaşmak için kullanmıştır. Hitler amacına ulaşmaya çalışırken Weimar Anayasası'nda onu ve Nazilerin ilerleyişini durduracak etkin tedbirler yer almamıştır. Bu sebeple Hitler'in diktatörlüğünde Weimar Anayasası'nın da payı olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Federal Almanya Anayasası'nın hazırlayan kurucu babalardan biri olan Carlo Schmid şu ifadeleri kullanmıştır: "Yeni Alman demokrasisi, ona zarar vermek için ihtiyaç duyulan silahları artık düşmanlarına vermeyecektir". Bkz., Carlo Schmid, "Die politische und staatsrechtliche Ordnung der Bundesrepublik Deutschland," *Die öffentliche Verwaltung* 2 (1949): 203 aktaran: Groh, Kathrin. "Zwischen Skylla und Charybdis: Die Streitbare Demokratie," iç. *Weimars lange Schatten – Weimar als Argument nach 1945*. ed. Christoph Gusy (Baden-Baden: Nomos, 2003), 449.

Almanya'da siyasi parti yaptırımlarının hiç gündemde olmadığı anlamına gelmemektedir. Tarihi süreç içerisinde belirli aralıklarla özellikle aşırı sağ partilere yönelik kapatma davaları açılmakta ve bu davalarla parti kapatma yaptırımı, hem siyasiler hem de hukukçular tarafından tartışılmaktadır. Siyasi parti kapatma davalarının en sonuncusu, Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) aleyhine açılmış olup 2017 yılında karara bağlanmıştır. Söz konusu kararda Federal Alman Anayasa Mahkemesi partinin kapatılması başvurusunu reddetmiştir. Mahkeme, bu kararında potansiyellik kriteri adı altında yeni bir kriter benimsemiştir. Söz konusu kriter, siyasi parti yasakları açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu karar ve kararda benimsenen kriterle birlikte Federal Almanya Anayasası'nda değişikliğe gidilmiş ve ikinci bir siyasi parti yaptırımı olan siyasi partilerin devlet finansmanından yoksun bırakma yaptırımı anayasaya eklenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gibi kimi ülke anayasalarında olmasına rağmen Federal Almanya Anayasası'na 2017 yılında eklenen bu yeni yaptırım ile demokratik düzene karşı olan partilere yönelik parti kapatma yaptırımı alternatifi yeni bir yaptırım getirilmiştir. Demokratik düzene zarar vermeyi hedefledikleri ispatlanan partiler, Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla devletten aldıkları finansman desteğinden mahrum edilebilecektir. Sonuç olarak 2017 yılından itibaren Federal Almanya Anayasası'nda partilerin kapatılması ve partilerin devlet finansmanından yoksun bırakılması şeklinde iki farklı siyasi parti yaptırımı teşekkül etmiştir. Çalışmada bu iki yaptırım, Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararları ışığında inceleme konusu yapılmıştır.

I. FEDERAL ALMANYA ANAYASASI'NDA SİYASİ PARTİLER

Federal Almanya Anayasası'nda siyasi partilere ilişkin düzenleme m. 21'de yer almaktadır.¹⁰ Siyasi partileri düzenleyen hükmün ilk fıkrasında partilerin

---

¹⁰ Federal Almanya Anayasası m. 21'de yer alan düzenleme şu şekildedir: "(1) Siyasi partiler, halkın siyasi iradesinin oluşumuna katılırlar. Kurulmaları serbesttir. İç düzenlerinin demokratik ilkelere uygun olması şarttır. Maddi kaynakları ve harcamaları ile malvarlıkları hakkında kamu önünde hesap vermek zorundadırlar.

önemi, parti hürriyeti ve partilerin hesap verme yükümlülüğü gibi genel esaslar; ikinci fıkrasında parti yaptırımlarından partilerin kapatılması; üçüncü fıkarda bir diğer parti yaptırımı olan devlet finansmanından yoksun bırakılma; dördüncü fıkarda, siyasi parti yaptırımlarında karar merciin Federal Alman Anayasa Mahkemesi olduğu ve son fıkarda ise parti yaptırımlarına ilişkin detayların kanunlarla düzenleneceği hususu hüküm altına alınmıştır.

Siyasi partilerin Anayasa'da düzenlenmesi ve koruma altına alınması şüphesiz Anayasa'nun partilere verdiği önemi göstermektedir. Federal Almanya Anayasası öncesi yürürlükte olan Weimar Anayasası'nda siyasi partilere ilişkin herhangi bir düzenlemenin olmayışı karşısında mezkur düzenleme Weimar Anayasası dönemine bir tepki olarak değerlendirilebilir.¹¹ Ancak belirtmek gerekir

(2) Amaçlarına ve taraftarlarının tutumuna göre, özgür ve demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırmak veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmak eğilimini gösteren siyasi partiler, Anayasaya aykırıdır.

(3) Amaçlarına ve taraftarlarının tutumuna göre, özgür ve demokratik temel düzeni zedelemeyi veya ortadan kaldırmayı veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmayı hedefleyen siyasi partiler, devlet finansmanından muaf tutulur. Muafiyet kararı verilmesi halinde; bu partiler, vergi avantajından yararlanamayacakları gibi, bu partilere yardım da yapılamaz.

(4) 2. fıkraya göre Anayasaya aykırılık ile 3. fıkraya göre devlet finansmanından muaf tutulma konularında karar merci Federal Anayasa Mahkemesidir.

(5) *Konunun ayrıntıları federal yasalarla düzenlenir.*" bkz., Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası; Federal Almanya Anayasası m. 21 hükmü Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten günümüze iki kez değişikliğe uğramıştır. 1983 yılında hükmün ilk fıkrasında yapılan değişiklikle birlikte partilerin maddi kaynakları ile sınırlı olan hesap verme zorunluluğu, maddi kaynaklar ve bunların harcamaları ile malvarlıkları hakkında olacak şekilde genişletilmiştir. Değişiklik metni için bkz., erişim tarihi Eylül 11, 2022, http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl183s1481.pdf; ikinci değişiklik ise 2017 yılında yapılmıştır. Bu değişiklikle birlikte m. 21 hükmüne yeni 3 ve 4. fıkralar eklenmiş eklenen bu fıkralarla partilerin devlet finansmanından ve vergi avantajlarından faydalanmasının yasaklanması tedbiri getirilmiş ve bu konuda yetkili merci Federal Alman Anayasa Mahkemesi olarak belirlenmiştir. Değişiklik metni için bkz., erişim tarihi Eylül 11, 2022, http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl183s1577.pdf,

¹¹ Markus Thiel, "Germany," iç. *The 'Militant Democracy' Principle in Modern Democracies*, ed. Markus Thiel (Farnham: Ashgate Publishing, 2009), 21; Klaus Schlaich ve Stefan Koriath, *Das Bundesverfassungsgericht* (München: C.H. Beck, 2021), rn. 340; Weimar Anayasası'nda sadece

ki Federal Almanya'nın hukuk düzeninde siyasi partilere ilişkin düzenlemeler sadece Anayasa'daki hükümlerle sınırlı değildir. Federal Almanya Anayasası m. 21/f. 5 gereği siyasi partiler rejimine ilişkin detay ve uygulama hükümleri kanunlarla düzenlenmektedir. Bu kapsamda Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kanunu (Bundesverfassungsgerichtsgesetz)¹², Siyasi Partiler Kanunu (Gesetz über die politischen Parteien)¹³ ve Federal Seçim Kanunu (Bundeswahlgesetz)¹⁴ örnek uygulama kanunları olarak zikredilebilir.¹⁵

II. FEDERAL ALMANYA ANAYASASI'NDA SİYASİ PARTİ YAPTIRIMLARI

Siyasi partileri düzenleyen Anayasa'nın 21. maddesinde iki farklı siyasi parti yaptırımının düzenlendiği görülmektedir. Bunlar; siyasi partilerin kapatılması ve siyasi partilerin devlet finansmanından yoksun bırakılmasıdır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında mezkur yaptırımlar sırasıyla inceleme konusu yapılmıştır.

"memurların bir partinin değil toplumun hizmetkârları" olduğunu düzenleyen m. 130/I hükmünde parti kavramı kullanılmıştır. Bkz. Jörn Ipsen ve Thorsten Koch, "Art. 21," iç. *Grundgesetz-Kommentar*, ed. Michael Sachs (München: C.H. Beck Verlag, 2021), rn. 1.

¹² Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun (Bundesverfassungsgerichtsgesetz) Almanca metni için bkz., Gesetz über das Bundesverfassungsgericht (Bundesverfassungsgerichtsgesetz - BVerfGG), erişim tarihi Ocak 1, 2023, <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/BJNR002430951.html>; ayrıca söz konusu kanunun güncel olmayan Türkçe tercümesi de bulunmaktadır. Bkz., Servet Armağan, "Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kanunu," *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi* 4, no. 6 (2011): 191-230.

¹³ Siyasi Partiler Kanunu'nun (Gesetz über die politischen Parteien) Almanca metni için bkz., Gesetz über die politischen Parteien (PartG), erişim tarihi Ocak 1, 2023, <https://www.gesetze-im-internet.de/partg/>; ayrıca söz konusu kanunun güncel olmayan Türkçe tercümesi de bulunmaktadır. Bkz., Doğu Perinçek, "Federal Almanya Siyasî Partiler Kanunu," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 24 (1967): 105-123.

¹⁴ Federal Seçim Kanunu'nun (Bundeswahlgesetz) Almanca metni için bkz., Bundeswahlgesetz, erişim tarihi Ocak 1, 2023, <https://www.gesetze-im-internet.de/bwahlg/>.

¹⁵ Hans Klein, "Art. 21," iç. *Grundgesetz-Kommentar*, ed. Günter Dürig, Roman Herzog, Rupert Scholz (München: C.H. Beck Verlag, 2022), rn. 516.

A. Federal Almanya Anayasası'nda Siyasi Partilerin Kapatılması

1. Anayasal Düzenlemelerin Genel Görünümü

Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2 ve m. 21/f.4'te de siyasi partilerin kapatılması yaptırımı düzenlenmiştir.¹⁶ Fıkra hükümleri şu şekildedir:¹⁷

(2) Amaçlarına ve taraftarlarının tutumuna göre, özgür ve demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırmak veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmak eğilimini gösteren siyasi partiler, Anayasaya aykırıdırlar.

...

(4) 2. fıkraya göre Anayasaya aykırılık ile 3. fıkraya göre devlet finansmanından muaf tutulma konularında karar merci Federal Anayasa Mahkemesidir.

Federal Almanya Anayasası m. 21/f. 2'de yer alan hükümden yola çıkarak bir siyasi partinin kapatılabilmesi için siyasi partinin özgürlükçü demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırmak veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmak eğilimi taşıması ve Anayasa m. 21/f. 4 gereği Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararı gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında Federal Almanya'da bir siyasi partinin kapatılabilmesi gerekli şartlar şu şekilde sıralanabilir:

- Bir siyasi partinin mevcut olması
- Siyasi partinin özgürlükçü demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırmak veya Alman Federal Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye sokmak eğilimi taşıması
- Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararı.

Federal Almanya Anayasası m. 21'de ifade edilen bu şartların usul ve esaslarının ne olduğu ise uygulama kanunları ile Federal Alman Anayasa

---

¹⁶ Weimar Anayasası'nda siyasi partilere ilişkin genel hususların yanında partilerin kapatılmasına ilişkin de herhangi bir düzenleme ihdas edilmemiştir. Genel bir dernek statüsünde kabul edilen derneklere karşı sadece o dönem yürürlükte olan dernekler yasasındaki ceza yasalarına aykırı derneklerin idari mercilerce kapatılacağına dair hüküm cari olmuştur. Ancak bu hüküm ise neredeyse partilere hiç tatbik edilmemiştir. Bu yönde bkz., Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 498.

¹⁷ Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, m. 21/f.2 ve m. 21/f.4.

Mahkemesi'nin kararlarına bırakılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında mezkûr şartlar inceleme konusu yapılmıştır.

2. Siyasi Partilerin Kapatılmasının Şartları

a. Bir Siyasi Partinin Mevcut Olması

Federal Almanya Anayasası'na göre bir siyasi partinin kapatılabilmesi için öncelikle bir siyasi partinin mevcudiyeti gereklidir. Federal Almanya Anayasası m. 21/f.1'de partilerin halkın siyasi iradesinin oluşumuna katkısı vurgulanmış olup partilere ilişkin herhangi bir tanım yapılmamıştır.

Siyasi partilere ilişkin bir tanım uygulama kanunlarından biri olan Siyasi Partiler Kanunu m. 2/f.1'de yapılmıştır. Söz konusu hükme göre siyasi partiler “devamlı olarak veya uzun zaman için Federasyon veya bir federe devlet ülkesi içinde siyasi iradenin oluşumunu etkileme ve Alman Federal Meclisinde veya federe meclislerde milletin temsiline katılmak isteyen, fiilî durumu, özellikle teşkilâtının genişliği ve sağlamlığı, üye sayısı ve kamuoyundaki görünüşü bakımından amacıyla bağdaşır ciddiyette olduğu konusunda yeter derecede itimat uyandıran vatandaş birlikleri”dir.¹⁸ Şayet bir siyasi örgütlenme söz konusu tanımında yer alan şartları taşıyorsa genel bir dernek olarak kabul edilmektedir. Bunun en önemli sonucu ise söz konusu derneklerin kapatılmasının İçişleri Bakanlığı'nın ve ilgili eyalet birimlerinin yetkisinde olmasıdır.¹⁹ Belirtmek gerekir ki parti olarak kurulan bir oluşumun gerçekten de

¹⁸ Perinçek, *Federal Almanya*, 105-106; bu tanım Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından da benimsenmiş ve Federal Alman Anayasası m. 21'de yer alan parti kavramını anayasal çerçevede somutlaştırdığını kabul etmiştir. Mahkemenin bu yöndeki görüşleri için bkz., BVerfGE 89, 266, rn. 14, erişim tarihi Kasım 11, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv089266.html#269>; BVerfGE 91, 262, rn. 22, erişim tarihi Kasım 11, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv091262.html>; ancak doktrinde Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin aksine bu tanımın parti kavramını sınırlandırdığı yönünde eleştiriler de bulunmaktadır. Bkz., Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 19-20.

¹⁹ Federal Almanya Anayasası m. 9/f.2'de dernek yasakları düzenlenmiştir: “Amaç ve etkinlikleri ceza yasalarına aykırı olan, Anayasa düzenine veya halkların anlaşması düşüncesine karşı yönelen dernekler yasaktır”. Bkz. *Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*, m. 9/f.2; Anayasanın bu hükmünün yanında 1964 yılında yürürlüğe giren Dernekler Yasası'nın m. 3/f.2 hükmünde anayasal düzene aykırı derneklerin İçişleri Bakanlığı tarafından veya eyaletlerde ilgili eyaletlerce görevlendirilen makamlar tarafından kapatılabileceği düzenlenmektedir. Yasanın Almanca

Siyasi Partiler Kanunu'na göre bir parti olup olmadığına karar verecek olan organ Federal Alman Anayasa Mahkemesi'dir. Özellikle açılan kapatma davalarında Mahkeme öncelikle partinin gerçekten de bir siyasi parti olup olmadığını ön inceleme aşamasında tespit edecek eğer davalı bir parti değilse başvurunun reddine, parti ise başvurunun kabulüne karar verecektir.²⁰ Nitekim aşağıda ayrıca incelendiği üzere Mahkeme, *Freie Deutsche Arbeiterpartei* (FAP) ve *Nationale Liste* (NL) partileri hakkında açılan kapatma davasında davalı partilerin Siyasi Partiler Kanunu'na göre parti statüsünde olmadıklarına hükmetmiş ve kapatma başvurusunu reddetmiştir. Dernek olarak kabul edilen iki parti sonraki süreçte İçişleri Bakanlığı ve eyalet birimleri tarafından kapatılmıştır.

b. Siyasi Partinin Özgürlükçü Demokratik Temel Düzeni Zedeleme veya Ortadan Kaldırma veya Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Varlığını Tehlikeye Sokma Eğilimi Taşması

Bir siyasi partinin kapatılabilmesi için diğer bir şart siyasi partilerin amaçları ve tutumlarıyla özgürlükçü demokratik temel düzeni zedelemek veya onu ortadan kaldırmak veya Federal Almanya Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmak eğilimi taşımalarıdır. Bu şartı kendi içinde unsurlara ayırarak incelemek konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

i. Siyasi Parti Kapatma Davalarında Korunan Değer: Özgürlükçü Demokratik Temel Düzen ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Varlığı

Söz konusu şarttan da anlaşılacağı üzere siyasi partilerin kapatılmasında korunan değerlerin ilki özgürlükçü demokratik temel düzendir. Bu düzen Federal Almanya Anayasası'nın anayasal demokratik düzenini yansıtan önemli kavramlardan biridir. Özgürlükçü demokratik temel düzen kavramının ne olduğuna dair Anayasa'da veya sair mevzuatta herhangi bir tanım

---

metnine erişmek için bkz., Gesetz zur Regelung des öffentlichen Vereinsrechts (Vereinsgesetz), erişim tarihi Kasım 11, 2022, <https://www.gesetze-im-internet.de/vereinsg/BJNR005930964.html>; mevzuattaki mezkur düzenlemeler uyarınca uygulamada yüzlerce dernekler kapatılmıştır. 1990-2020 yılları arasında kapatılan derneklerin sayısı 163'tür. Söz konusu dernekler ve kapatılma gerekçeleri hakkında bkz., Akça, *Militan Demokrasi*, 144-146.

²⁰ BVerfGE 91, 262, rn. 20.

bulunmamaktadır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi 2017 yılında verdiği Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD II) kararında²¹ bu düzeni “*insan onuru, demokrasi prensibi ve hukuk devleti ilkesi*”nden oluşan üç ana ilkeyle açıklamıştır.²² Mahkemeye göre insan onuru hukuk önünde eşitliği ve insan onuruyla bağdaşmayacak her türlü muameleyi dışlamayı öngörmektedir.²³ Demokrasi prensibi ise, genel olarak halkın seçimlerle siyasi iradeye katkı sunmasını ve parlamentarizmi ifade etmektedir.²⁴ Mahkeme hukuk devleti ilkesini ise kamu gücünün sınırlılığı ve bunun bağımsız mahkemeler tarafından denetimi olarak ele almaktadır.²⁵

Federal Alman Anayasa Mahkemesi aynı kararında özgürlükçü demokratik temel düzeni kaldırma ve ona zarar verme hususlarını da irdelemiştir. Mahkeme’ye göre özgürlükçü demokratik temel düzeni *kaldırma*, özgürlükçü demokratik temel düzenin mezkûr üç unsurundan birinin en az birisinin kaldırılması veya yerine başka bir düzenin getirilmesini ifade etmektedir.²⁶ Mahkeme, özgürlükçü demokratik temel düzene *zarar verme* hususunu ise parti konseptinin özgürlükçü demokratik temel düzeni yeterli yoğunlukla fark edilir şekilde tehlikeye atması olarak açıklamıştır.²⁷

Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2’de korunan bir diğer değer, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin varlığıdır. Madde hükmünde, bu varlığı tehlikeye sokma eğiliminde olan siyasi partilerin de kapatılacağı düzenlenmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti’nin varlığı kavramının ne ifade ettiğine yönelik mevzuatta

²¹ Karar için bkz., BVerfGE 144, 20, erişim tarihi Kasım 5, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv144020.html>.

²² BVerfGE 144, 20, rn. 529; Ayrıca bkz., Julian Krüper, “Entscheidungsanmerkungs (BVerfG, Urt. v. 17.1.2017 – 2 BvB 1/13),” *Zeitschrift für das Juristische Studium* 3 (2017): 367.

²³ Anika Klafki, “Art. 21,” iç. *Grundgesetz-Kommentar*. ed. Ingo von Münch, Philip Kunig, Rupert Scholz. (München: C.H. Beck Verlag, 2021), rn. 103; Akça, *Militan Demokrasi*, 127-128.

²⁴ Klafki, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 103; Akça, *Militan Demokrasi*, 128.

²⁵ Klafki, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 103; Akça, *Militan Demokrasi*, 128.

²⁶ BVerfGE 144, 20, rn. 550; bir partinin söz konusu üç unsurdan birini desteklediğini beyan edip diğeriyle mücadele etmesi onun kapatılmasının önünde engel teşkil etmez. Bkz., Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 531.

²⁷ BVerfGE 144, 20, rn. 556; özgürlükçü demokratik temel düzene zarar verme kavramının özgürlükçü demokratik temel düzeni kısmen kaldırma anlamına geldiği yönünde bkz., Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 163.

bir düzenleme bulunmadığı gibi konuyla alakalı Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin yorumlarına da rastlanmamaktadır. Doktrinde ise kavram ülkenin toprak bütünlüğü ile açıklanmaktadır.²⁸ Buna göre Almanya, Anayasa'nın girişinde zikredilen eyaletlerden²⁹ ve bu eyaletlerin topraklarından müteşekkil Federal devlettir ve bu bütünlüğü tehlikeye atmaya örneğin, ülkenin bazı eyaletlerin bağımsızlığı kazanması sağlamaya ya da ülkeyi Konfederasyona dönüştürmeye yönelik eğilimler m. 21/f.2 kapsamında parti kapatma sebebi sayılabilecektir.³⁰

ii. *Özgürlükçü Demokratik Temel Düzeni Zedelemek veya Ortadan Kaldırma ya da Federal Almanya'nın Varlığını Tehlike Sokma Eğilimi*

Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2'ye göre bir siyasi partinin kapatılabilmesi için özgürlükçü demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırma ya da Federal Almanya'nın varlığını tehlike sokma eğilimi taşıması gereklidir. Eğilim kavramı mevzuatta tanımlanmış değildir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi, 2017 yılına değin kararlarında eğilim kavramını partilerin agresif-saldırgan tutumu (aggressiv-kämpferischen Haltung) kavramı ile açıklamıştır.³¹ Buna göre bir siyasi partinin kapatılabilmesi için özgürlükçü demokratik temel düzene ya da Federal Almanya'nın bütünlüğüne yönelik agresif-saldırgan bir tutum içerisinde olması gereklidir. Dolayısıyla Mahkeme, eğilim kavramını salt bir hedef, bir amaç olarak kabul etmemiştir. Ancak Federal

²⁸ Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 135; Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 520; Schlaich ve Koriotoh, *Das Bundesverfassungsgericht*, rn. 340a; söz konusu kavramın politik bağımsızlığı da kapsadığı yönünde bkz Hans Jarass, "Art. 21," iç. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland Kommentar*, ed. Hans Jarass, Bodo Pieroth (München: C.H. Beck, 2022), rn. 54.

²⁹ Bu eyaletler şunlardır: Baden-Württemberg, Bavyera, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Alt Saksonya, Kuzey Ren Vestfalya, Ren-Palatina, Saarland, Saksonya, Saksonya-Anhalt, Schleswig-Holstein ve Thüringen.

³⁰ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 521; doktrinde Federal bir Avrupa devleti kurma girişimleri ise Federal Almanya Anayasası'nun başlangıç metninde açıkça birleşik Avrupa (vereinte Europa) hedefi zikredildiğinden parti kapatma sebebi olarak görülmemektedir. Bkz., Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 167; Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 523; Klafki, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 105.

³¹ BVerfGE 5, 85, rn. 145, erişim tarihi Kasım 5, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv005085.html>.

Alman Anayasa Mahkemesi'nin eğilim kavramına verdiği anlam 2017 yılında Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD II) kararıyla birlikte değişikliğe uğramıştır. Aşağıda tafsilatlı bir şekilde incelenmiş olan karara göre bir siyasi partinin kapatılabilmesi için özgürlükçü demokratik temel düzeni zedelemek veya ortadan kaldırmak veya Federal Almanya Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye sokmak noktasında agresif-saldırgan tutum olmalıdır ancak bu yeterli değildir. Partinin bu agresif-saldırgan tutumunun yanı sıra partinin amacını gerçekleştirecek potansiyelle de sahip olması gerekir. Dolayısıyla bir siyasi parti özgürlükçü demokratik temel düzene ya da ülkenin varlığına yönelik agresif-saldırgan tutum içerisinde olsa da şayet amacını gerçekleştirecek potansiyelle sahip değilse o partinin kapatılabilmesi mümkün değildir. Mahkemeye göre partinin potansiyeli yoksa agresif-saldırgan tutumunun da anlamı yoktur.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, potansiyellik kriterini benimsediği 2017 yılı NPD II kararında davalı partinin özgürlükçü demokratik temel düzene karşı bir parti olduğunu yani mevcut düzene karşı agresif-saldırgan bir tutum içerisinde olduğunu kabul etmiş; ancak demokratik düzene zarar verme ya da onu yıkma amaçlarını gerçekleştirecek potansiyelle sahip olmadığına hükmetmiştir. Potansiyellik kriterini karşılamayan davalı parti, Mahkeme tarafından kapatılmamıştır. Bu yeni kriterle birlikte Federal Almanya'da kapatma davalarında Mahkeme, öncelikle partinin demokratik düzene karşı agresif-saldırgan bir davranış içerisinde olup olmadığı incelemekte eğer bu varsa akabinde demokratik düzene zarar verme ya da onu yıkma veya ülke bütünlüğünü tehlikeye sokma potansiyeline sahip olup olmadığını inceleme konusu yapmaktadır. Şayet parti gerekli potansiyelle sahip değilse; bu durum partinin kapatılması için aranan eğilim şartını taşıyor anlamına gelmektedir.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi 2017 yılı NPD II kararında aşağıda ayrıca aktarıldığı üzere davalının potansiyellik kriterini karşılayıp karşılamadığını partinin üye sayıları, örgütsel yapısı, kampanya yeteneği, finansal durumu; ayrıca seçim sonuçları, yayınlar, ittifaklar ve teşkilat yapısı ile partinin toplum üzerindeki etkisi; kamu kurumlarında ve diğer temsili organlarda temsilcileri olup olmadığı; kullandığı araçlar ve stratejiler ve benzeri diğer tüm unsurları dikkate alarak tespit etmektedir.³²

---

³² BVerfGE, 144, 20, rn. 587.

iii. *Siyasi Partinin Parti Kapatmaya Sebep Olacak Eğilimin Partinin Amaçları ve Taraflarının Tutumuna Göre Belirlenmesi*

Bir siyasi partinin özgürlükçü demokratik temel düzeni ve ülke varlığına zarar verme ya da onu yıkmaya yönelik eğilimi, Federal Almanya Anayasası m. 21/f. 2’de de ifade edildiği üzere partinin amaçları ve taraflarının tutumuna göre belirlenmektedir.³³ Siyasi partinin amacı ve taraftarlarının tutumunun ne şekilde ele alınacağı ve bunların kapsamının ne olduğuna dair mevzuatta herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu noktada parti kapatma davasında yetkili karar merci olan Federal Anayasa Mahkemesi değerlendirmeleri ve takdiri önem arz etmektedir.

Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2’ye göre bir siyasi partinin eğilimi her şeyden önce o partinin amaçlarından tespit edilir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi’nin geçmiş dönemde verdiği kararlarına bakıldığında, Mahkeme partinin amaçlarını tespit etmek için; parti programını ve partinin resmi bildirgelerini, partinin ideolojisi noktasında otorite kabul edilen yazarların (ideologların) yazılarını, partinin önde gelen görevlilerinin beyanatlarını, partide kullanılan eğitim ve propaganda materyallerini ve ayrıca partiyle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantısı olan gazetede ve dergideki yazıları incelemektedir.³⁴

³³ Parti eğiliminin tespit edileceği partinin amaçları ve parti taraftarlarının tutumunun birlikte yani kümülatif olarak şart olmadığı yönünde bkz., Christian Von Coelln, “BVerfGG § 46,” iç. *Bundesverfassungsgesetz Kommentar*, ed. Bruno Schmidt-Bleibtreu, Franz Klein ve Herber Bethge (München: C.H. Beck, 2022), rn. 4.

³⁴ BVerfGE 5, 85, rn. 153; BVerfGE, 144, 20, rn. 558; partinin amacını tespit etmeye yönelik incelenecek unsurların başında şüphesiz partinin tüzük, program ve bildirgeleri gelmektedir. Ancak bu resmi belgelerde partilerin demokratik düzeni ya da ülkenin varlığını tehlikeye sokacak eğilimleri kestirebilmek her zaman mümkün değildir. Zira partiler olası kapatma davalarından kendilerini koruyabilmek için niyetlerini parti program ve bildirgelerinde gizleyebilmektedir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi, bir kararında bu hususu Hitler döneminden örneklerle açıklamaktadır. Mahkeme, Hitler’in şansölye olduğunda Weimar Anayasası üzerine yemin ettiğini diğer taraftan NSDAP’nın parti programında asıl amaçlarını gizleyecek muğlak ifadelerle yer verdiğini belirtmiştir. Mahkeme, bu kasıtlı davranışlar nedeniyle parti programları ve sadakat beyanlarının partinin amacını tespit etmede tek başına yeterli olmayacağını savunmaktadır. Bkz., BVerfGE 2, 1, rn. 49, erişim tarihi Nisan 4, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv002001.html>; dolayısıyla Federal Alman Anayasa Mahkemesi bir siyasi partinin anti-demokratik amaçlarını ispatlayacak tüm delil ve verileri bir bütün olarak dikkate almaktadır. Bkz., BVerfGE, 144, 20, rn. 559; Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 156.

Siyasi partinin Anayasa m. 21/f.2 kapsamında kapatılmasını gerektirecek eğilimini gösteren bir diğer önemli unsur ise parti taraftarlarının tutumudur. Parti taraftarı kavramı sadece parti üyelerini değil partiye bağlılıklarını beyan eden parti üyesi olmayan kişileri de ifade etmektedir³⁵. Ancak parti taraftarlarının özgürlükçü demokratik temel düzene karşı giriştikleri her eylem Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından parti eylemi olarak kabul edilmemektedir. Mahkemeye göre parti taraftarlarının yapmış olduğu eylemlerden dolayı partinin sorumlu tutulabilmesi için partinin bizzat bu eylemleri belirlemesi ya da partinin genel eğilimini yansıtan eylemler olması gerekmektedir.³⁶ Ancak Federal Alman Anayasa Mahkemesi parti taraftarları kavramı içerisinde yer alan kimi gruplar için bazı ön kabullerde bulunmaktadır. Mahkemeye göre şayet eylemler; parti organları özellikle parti yönetimi ve partinin ileri gelen yöneticileri tarafından yapılıyorsa bunlar partiye izafe edilmelidir.³⁷

c. Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin Kararı

Bir siyasi parti Anayasa m. 21/f.2'de zikredilen ve yukarıda açıklanan şartları taşıyorsa o parti hakkında anayasaya aykırılık (Verfassungswidrigkeit) kararı verilmesi söz konusu olur. Anayasa'ya göre aykırılık kararı verme yetkisi Federal Alman Anayasa Mahkemesi'ne aittir³⁸. Federal Alman Anayasa Mahkemesi dışında başka bir makamın bu yönde karar verebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Mahkeme'nin bu açıdan bir yetki tekeli söz konusudur.

---

³⁵ Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 7.

³⁶ *BVerfGE*, 144, 20, rn. 561.

³⁷ *BVerfGE*, 144, 20, rn. 562; Mahkeme, partinin yayın organları ile bağlı (yan) örgütlerin gerçekleştirdiği eylemler de partiye izafe edilebileceğini kabul etmektedir. Bkz., *BVerfGE*, 144, 20, rn. 562; Federal Alman Anayasa Mahkemesi parti üyelerinin ya da üçüncü kişilerin işlediği suçlar bakımından ise söz konusu suçun partiye izafe edilmesini sağlayacak somut deliller aramaktadır. Örneğin bir suçun oluşumunda parti eğilimi esas faktörse veya parti üyesi kişinin işlediği suçun akabinde parti bu üyeye arasına mesafe koymuyorsa parti sorumlu tutulabilecektir. Bkz., *BVerfGE*, 144, 20, rn. 565; Federal Alman Anayasa Mahkemesi yasama sorumsuzluğu olsa dahi parti üyelerinin yerel veya ulusal parlamentolarda yaptığı açıklamaları da kapatma davasında partiye izafe edilebileceğini kabul etmektedir. Bkz., *BVerfGE*, 144, 20, rn. 567.

³⁸ Siyasi partileri kapatma yetkisinin sadece Federal Alman Anayasa Mahkemesi'ne bırakılması partilerin sahip olduğu önemi gösteren bir diğer husustur. Bkz., Martin Morlok, *Kein Geld*, 67.

Bir siyasi parti hakkında Anayasa'ya aykırılık kararı verilebilmesi için Federal Alman Anayasa Mahkemesi re'sen harekete geçememektedir. Bu noktada ilgili siyasi parti aleyhine bir dava açılması gerekir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 43/f.1'de bu davayı kimlerin açabileceği düzenlenmiştir. Buna göre; Federal Hükümet, Federal Meclis ve Federal Konsey siyasi parti kapatma davası açma yetkisine sahiptirler. Diğer taraftan bir parti sadece bir eyalette etkinse Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 43/f.2'ye ilgili eyalet hükümetleri de partinin kapatılabilmesi için dava açabilmektedir.³⁹ Kapatma davasını açacak olan mezkûr organlar bu davayı münferit olarak açabilecekleri gibi birlikte de açabilirler.⁴⁰ Dava açmaya yetkili olan organlar açısından davayı açıp açmamak onların politik takdirlerine kalmış bir durumdur; yani bu organlar serbesttirler.⁴¹

Yetkili organlar davayı açtıktan sonra Federal Alman Anayasa Mahkemesi Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 45 gereği bir ön yargılama (*Vorverfahren*) süreci başlatır⁴². Bu ön yargılamada davalı partiye belirli bir süre içerisinde iddialara ilişkin cevap verme imkânı verilir. Akabinde Mahkeme, başvurunun kabul edilemez olduğuna⁴³ veya yeterli delilden yoksun olduğuna karar verebileceği gibi sözlü duruşma yapılması (davanın devam ettirilmesi) yönünde de karar alabilir.⁴⁴

---

³⁹ Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 174; Klafki, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 112.

⁴⁰ Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 174.

⁴¹ Jarass, *Kommentar*, Art. 21, rn. 50; Klafki, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 112; Schlaich ve Koriath, *Das Bundesverfassungsgericht*, rn. 341; Martin Morlok, "Kein Geld für verfassungsfeindliche Parteien?," *Zeitschrift für Rechtspolitik* 3 (2017): 67.

⁴² Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 185; BVerfGE, 5, 85, rn. 79.

⁴³ Şayet bir siyasi parti kapatma davası açılabilmesi için gerekli ön koşullar yoksa bu durumda Mahkeme başvurunun kabul edilemez olduğu yönünde karar verecektir. Örneğin, aleyhine dava açılan parti, bir parti olmanın gereklerini sağlamıyorsa bu durumda Mahkeme tarafından başvurunun kabul edilemez olduğu yönünde karar verilecektir. Bu yönde bkz., Von Coelln, *BVerfGG* § 46, rn. 7.

⁴⁴ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 548; Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 15/4 gereği duruşma yapılması yönünde karar alınabilmesi için davaya bakan mahkeme senato üyelerinin en az üçte ikisinin bu yönde oy kullanması gerekmektedir. Her senatoda sekiz hakim bulunduğundan en az 6 üyenin sözlü duruşma yapılması yönünde karar vermesi gerekmektedir. Bkz., Von Coelln, *BVerfGG* § 46, rn. 11.

Şayet duruşma yapılması yönünde karar alırsa Mahkeme, Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 38/f.2 gereği bir hâkim görevlendirerek ön inceleme (*Voruntersuchung*) yapar.⁴⁵ Ön incelemeyle görevlendirilen hâkim gerekli bilgi ve belgeyi topladıktan sonra sözlü duruşmaya geçilir.⁴⁶ Mahkeme, yargılamanın her aşamasında her türlü bilgi ve belgeye başvurabilir. Gerekli gördüğünde Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 47 gereği arama ve el koyma kararı ya da diğer tedbirleri alabilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Mahkeme partinin amaçları ve parti taraftarlarının davranışlarından yola çıkarak partinin özgürlükçü demokratik temel düzeni zedelemek ya da ortadan kaldırma veya ülkenin varlığını tehlikeye sokma eğiliminde olup olmadığını değerlendirmeye almaktadır. Şayet partinin amaçları ve parti taraftarlarının davranışlarından mezkur eğilim, yani korunan değerlere yönelik agresif-saldırgan tutum ve amaçlarını gerçekleştirecek potansiyel ispatlanmışsa Mahkeme, parti hakkında anayasaya aykırılık kararı verir.

Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 15/f.4, c.1 gereği siyasi parti yasaklarında davalı parti aleyhine alınacak her karar için mutlaka Senato üyelerinin üçte iki çoğunluğu gerekmektedir.⁴⁷ Bu ise sekiz üyeden oluşan Senato'nun altı üyesinin Anayasa'ya aykırılık yönünde karar vermesi anlamına gelmektedir.

---

⁴⁵ Ön incelemede görevlendirilecek hâkim, kapatma davasını gören senatodan değil diğer senatodan seçilir. Böylece adil ve şeffaf yargılama yapılması öngörülmüştür.

⁴⁶ Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 25/f.1 gereği sözlü duruşma taraflar açıkça feragat etmediği sürece yapılması zorunludur.

⁴⁷ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 548, 551; Klafki, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 113; Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 188.

3. Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin Kararının Sonuçları

Federal Alman Anayasa m. 21/f.2'de açıkça parti kapatmadan değil anayasaya aykırılıktan bahsedilmektedir. Belirtmek gerekir ki Anayasa'ya aykırılık kararı doğrudan hukuki sonuç doğuran bir karar değil aksine bir tespit kararıdır. Yani partinin Anayasa'nın koruma alanının dışında olduğunun tespiti yapılmaktadır.⁴⁸ Bu tespit kararının sonuçları Anayasa m. 21/f.5 gereği yasa koyucu tarafından düzenlenmiştir.⁴⁹ Uygulama kanunlarından biri olan Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 46/f.3'e göre bir parti hakkında Anayasa'ya aykırılık kararı verilmişse bunun zorunlu iki sonucu olmaktadır:⁵⁰ Partinin kapatılması ve ikame örgütlerinin kurulmasının yasaklanması. Bu yasal düzenlemeyle birlikte Federal Alman Anayasa Mahkemesi, Anayasa'ya aykırılık kararı verdikten sonra partinin kapatılmasına, yani partinin varlığının sona ermesine karar vermek durumundadır. Mahkeme'nin Anayasa'ya aykırılık verdikten sonra partiyi kapatıp kapatmama noktasında bir takdir hakkı söz konusu değildir.⁵¹ Bu sebeple Anayasa'ya aykırılık kararını bir parti kapatma kararı olarak anlamak yanlış olmayacaktır. Mahkeme'nin zorunlu olarak vermesi gereken bir diğer karar olan ikame örgütlerin yasaklanması ise kapatılan partinin başka bir isimle yeniden kurulmasını engellemeye yöneliktir.⁵² Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m.

⁴⁸ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 556; Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 191.

⁴⁹ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 556.

⁵⁰ Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 191; Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 58.

⁵¹ Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 59.

⁵² Alman Siyasi Partiler Kanunu m. 33/f.1'e göre ikame örgütler anayasa aykırı olarak ilan edilip kapatılan partilerin anayasaya aykırı çalışmalarını yürüten teşkilatlardır. Bu teşkilatlar bir siyasi parti kapatıldıktan sonra kurulabileceği, parti kapatılmadan öncede var olan kuruluşlar da ikame örgüt olarak ortaya çıkabilirler. Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin bir siyasi parti hakkında verdiği anayasaya aykırılık kararı sonrası o partinin amaçlarını devam ettirdiği anlaşılan örgütlenmeler bir parti olsun veya olmasın dernek yasakları kapsamında İçişleri Bakanlığı ya da eyaletlerin yetkilendirdiği birimlerin (eyaletlerde etkin örgütlenmeler için) kararıyla kapatılabilecektir. Şayet bu ikame örgüt henüz kapatma kararı verilmeden önce kurulmuş bir parti ise bu durumda Federal Alman Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapıp bu partinin ikame örgüt olduğuna dair karar alınması gerekir. Akabinde bu parti dernekler yasası uyarınca kapatılabilecektir. Parti kapatılmadan var olan örgütlenme bir dernek statüsünde ise yine dernekler yasası uyarınca idari birimler tarafından kapatılabilecektir. İkame örgütlerin yasaklanması hakkında bkz., Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 65-71.

46/f.3'te ayrıca Mahkeme'ye takdiri bir de yetki tanınmıştır. Buna göre Mahkeme; dilerse kapatılan partinin malvarlıklarına Federal Hükümet lehine ya da bir eyalette etkin bir parti söz konusuysa o eyalet hükümeti lehine el koyabilir.⁵³ Uygulama kanunlarından bir diğeri olan Federal Seçim Kanunu⁵⁴ m. 46'da ise kapatılan partinin üye milletvekillerinin, milletvekilliklerinin düşeceğini düzenlenmektedir.⁵⁵

1. Uygulamada Siyasi Partilerin Kapatılması ve Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin Konuya Yaklaşımı

Federal Almanya Anayasası'nda öngörülen siyasi partilerin kapatılması tedbirinin çok fazla uygulaması olmamıştır. Anayasanın kabul edildiği 1949 yılından günümüze kadar altı kez parti kapatma başvurusu yapılmış, bunların ise sadece ikisinde partilerin kapatılmasına hükmedilmiştir.

a. Kapatılan Partiler: *Sozialistische Reichspartei Deutschlands* (Sosyalist Reich Partisi, SRP) ve *Kommunistische Partei Deutschlands* (Alman Komünist Partisi, KPD)

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin ilk siyasi parti kapatma kararı aşırı sağ parti *Sozialistische Reichspartei* (Sosyalist Reich Partisi, SRP) hakkında verdiği karardır.⁵⁶ 1951 yılında Federal Hükümet, SRP'nin iç düzeninin demokratik ilkelere değil Nazi rejiminin Führer prensibine dayandığını ve Hitler'in partisinin (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) devamı niteliğinde bir parti olduğunu ve özgürlükçü demokratik temel düzeni ortadan kaldırmak istediğini ileri sürerek Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açmıştır.⁵⁷ Federal Hükümet, dava dilekçesinde parti basınından ve literatüründen belgeler, parti yetkililerine ait konuşma kayıtları ve tanık

⁵³ Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 191; Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 72.

⁵⁴ Federal Seçim Kanunu (Bundeswahlgesetz) için bkz., *Bundeswahlgesetz*, erişim tarihi Ocak 5, 2023, <https://www.gesetze-im-internet.de/bwahlg/>.

⁵⁵ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 566; Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 196; Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 83.

⁵⁶ BVerfGE 2, 1, erişim tarihi Nisan 4, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv002001.html>.

⁵⁷ BVerfGE 2, 1, rn. 11.

beyanlarını kanıt olarak Mahkeme'ye sunmuştur.⁵⁸ Mahkeme, davada sözlü duruşma yapılmasına karar vermiş, davalı partiye ait binalar ile parti üyelerinin evlerinde arama ve bazı dokümanlara elkoyma kararı çıkarmış, ayrıca partinin esas hakkında karar verinceye değin propaganda ve reklam yapmasını da yasaklamıştır.⁵⁹ Mahkeme; yargılama sırasında partinin programını, örgüt yapısını, partinin ileri gelen yetkililerinin söylemlerini, partinin eğitim ve propaganda amaçlı materyallerini inceleme konusu yapmıştır.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi parti yönetiminin çoğunluğu eski Nazi yapılanması içerisinde yer alan isimlerden olduğunu tespit etmiştir.⁶⁰ Akabinde ise iç örgütlenmesini ve işleyişini ele almış, bunun sonucunda parti içi demokrasinin mevcut olmadığına tam aksine diktatörce bir liderliğin olduğuna hükmetmiştir. Zira Mahkeme partinin yukarıdan aşağıya doğru teşkilatlandığını, üyeler arasında farklı statülerin olduğunu, muhalif grupları susturabilmek adına merkezin teşkilatları fesih yetkisine sahip olduğunu belirlemiş ve bu hususların Hitler'in partisi NSDAP'nin Führer prensibi kapsamında olduğu sonucuna varmıştır.⁶¹ Federal Alman Anayasa Mahkemesi ayrıca partinin yan örgütlerinin, gençlik kollarının ve kadın kollarının NSDAP'nin teşkilatlanmalarını örnek aldığını ve hatta kullanılan üniformaların bile taklit edildiğini tespit etmiştir.⁶² Mahkeme parti programında açıkça zikredilmese de kullanılan ifadelerden partinin tıpkı Naziler gibi Federal Almanya'yı geniş topraklara hükmeden bir Alman Reich'ına (İmparatorluğu) dönüştürmeyi hedeflediği sonucuna da ulaşmıştır.⁶³ Mahkeme partinin örgütlenmesi ve programına ilişkin bu değerlendirmelerden sonra parti destekçilerinin davranışlarını da incelemiş ve bu davranışların özgürlükçü demokratik temel düzeni sarsma amacı taşıdığını tespit etmiştir. Mahkeme, özellikle parti destekçilerinin beyanlarını, partinin kullandığı propaganda araçlarını, sloganlarını ve yaptıkları etkinlikleri Nazilerle ilişkilendirmiştir.⁶⁴ Mahkeme ayrıca partinin seçim toplantılarında savaşta ölen

---

⁵⁸ BVerfGE 2, 1, rn. 11.

⁵⁹ BVerfGE 2, 1, rn. 16, 17, 21.

⁶⁰ BVerfGE 2, 1, rn. 104.

⁶¹ BVerfGE 2, 1, rn. 174-189.

⁶² BVerfGE 2, 1, rn. 190.

⁶³ BVerfGE 2, 1, rn. 193-199.

⁶⁴ BVerfGE 2, 1, rn. 200-211.

Nazileri ve İkinci Dünya Savaşı sonrası idam edilen Nazi liderlerini andıklarını⁶⁵ tespit etmiş, akabinde partinin İkinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinde Hitler'e herhangi bir sorumluluk yüklediğini belirlemiştir.⁶⁶ Anayasa Mahkemesi kararının ilerleyen kısımlarında ise partinin mevcut demokrasinin unsurlarına karşıtlığı muhtelif eylem ve söylemleriyle ortaya konulmuştur.⁶⁷

Federal Alman Anayasa Mahkemesi tüm bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra kararının hüküm kısmında, SRP'nin temel hak ve hürriyetlere saygı göstermeyen, kanun önünde eşitlik ilkesini gözardı eden, Yahudi düşmanlığını hortlatan, diğer partilerle meşru yollarla mücadele etmeyen diğer bir ifadeyle çok partili sisteme karşı çıkan, Nazilerde olduğu gibi bir Führer sultası altında anti-demokratik teşkilatlanan, Alman egemenliğinin genişlemesini savunan, yan örgütleri NSDAP'ye benzeyen, NSDAP üyesi Nazilere partide görev veren, hükümet organlarını yıpratarak ve politikacıları aşağılayarak rejimi zayıflatan bir parti olduğuna hükmetmiştir.⁶⁸ SRP ile NSDAP arasındaki bağı bu şekilde tespit eden Mahkeme, her iki partinin birbirine halef-selef olduğuna karar vermiştir.⁶⁹ Dolayısıyla Mahkeme SRP'yi özgürlükçü demokratik temel düzene zarar vermeyi ve nihayetinde bu düzeni yıkma eğilimi taşıyan bir parti olarak değerlendirmiş⁷⁰ ve bu sebeple de SRP'nin Anayasa'ya aykırı bir parti olarak ilanına, partinin kapatılmasına, ikame örgütlenmelerin yasaklanmasına, federal ve federe meclisteki SRP milletvekillerinin milletvekilliği sıfatlarının düşmesine ve söz konusu partinin malvarlığına Federal Hükümet lehine el konulmasına karar vermiştir.⁷¹

Federal Alman Anayasa Mahkemesi ikinci parti kapatma kararını ise 17 Ağustos 1956 yılında *Kommunistische Partei Deutschlands (Alman Komünist*

---

⁶⁵ BVerfGE 2, 1, rn. 212-216.

⁶⁶ BVerfGE 2, 1, rn. 219.

⁶⁷ BVerfGE 2, 1, rn. 226-273.

⁶⁸ BVerfGE 2, 1, rn. 274-278.

⁶⁹ BVerfGE 2, 1, rn. 279.

⁷⁰ BVerfGE 2, 1, rn. 284.

⁷¹ BVerfGE 2, 1, rn. 285-305.

Partisi, KPD) hakkında vermiştir.⁷² KPD hakkında kapatma davasını açan organ Federal Hükümet'tir. Hükümet, kapatma isteminin gerekçesinde, KPD'nin şiddete dayalı bir devrimle totaliter proleterya diktatörlüğü kurmayı hedeflediğini ve kitleleri ayaklanmaya çağırdığını belirtmiş ve tüm bunların özgürlükçü demokratik temel düzenle bağdaşmadığını savunarak⁷³, partinin kapatılmasını talep etmiştir.⁷⁴

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, davada öncelikle parti kapatma yaptırımına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Mahkeme, parti kapatma yaptırımının Anayasa koyucunun demokrasiyi korumaya yönelik bilinçli bir tercihi olduğunu, yani militan demokrasi anlayışının bir aracı olduğunu savunmuştur.⁷⁵ Akabinde Mahkeme, bir partinin kapatılabilmesi için partinin özgürlükçü demokratik temel düzene karşı aktif agresif-saldırgan bir tutum (aktiv kämpferische, aggressive Haltung) içinde olması gerektiğini ve bu tutumla demokratik düzene planlı bir zarar vermeyi ve ilerisinde ise bu düzeni yıkmayı istemesi gerektiğini ileri sürmüştür⁷⁶. Mahkeme, partinin kapatılması için özgürlükçü demokratik temel düzeni yıkmaya yönelik mezkûr tutumu yeterli görmüş, bunu gerçekleştirmeye yönelik bir aksiyonun varlığını ya da bu aksiyonun ertelenmiş olmasını ise partinin kapatılması açısından belirleyici olarak

---

⁷² Karar için bkz., BVerfGE 5, 85, erişim tarihi Mart 7, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv005085.html>; kararın detaylı bir tahlili için bkz., Johannes Lameyer, *Streitbare Demokratie* (Berlin: Duncker & Humblot, 1978), 28-41; Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin KPD hakkında verdiği kapatma kararı 308 sayfalık bir gerekçeden oluşmuştur. Bu Mahkeme tarihinin en uzun gerekçeli kararıdır. Bkz., Svetlana Tyulkina, *Militant Democracy - Undemocratic Political Parties and Beyond* (London and New York: Routledge, 2015), 75; KPD'nin kapatılması davasının yaklaşık beş yıl sürdüğü ve o dönem hükümetin yoğun bir baskısının olduğu yönünde bkz., Peter Niesen, "Anti-Extremism, Negative Republicanism, Civic Society: Three Paradigms for Banning Political Parties," *Annual of German and European Law* (2003): 86.

⁷³ BVerfGE 5, 85, rn. 40-41.

⁷⁴ BVerfGE 5, 85, rn. 44-45.

⁷⁵ BVerfGE 5, 85, rn. 141; mahkeme; militan demokrasi anlayışının gerekliliğine ilişkin olarak özellikle Weimar Anayasası döneminde demokrasi düşmanı da olsa tüm partilere eşit yarışma imkanı veren değer göreceli demokrasi anlayışına atıfta bulunmuştur. Bkz., BVerfGE 5, 85, rn. 140; Weimar Anayasası döneminde değer göreceli demokrasi anlayışı için bkz., Akça, *Militan Demokrasi*, 51-64.

⁷⁶ BVerfGE 5, 85, rn. 145.

değerlendirmemiştir.⁷⁷ Buna bağlı olarak Mahkeme partinin anti-demokratik amaçlarını gerçekleştirme potansiyelinin sahip olup olmadığı ile de ilgilenmemiştir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi, tıpkı SRP kararında olduğu gibi partinin anti-demokratik eğilimini partinin, programı ve resmi beyanlarından, partinin ideoloji noktasında yetkili kıldığı ideologların yazılarından, önde gelen yöneticilerin konuşmalarından, partinin yayın organlarından ve partinin organ ve destekçilerinin davranışlarından tespit edilebileceğini belirtmiştir. Mahkeme tüm bu açıklamalardan sonra parti programından ve partinin resmi beyanlarından yola çıkarak partinin Marksizm-Leninizm ideolojisini benimseyen bir parti olduğu tespitini yapmış, akabinde Marksizm-Leninizm'in şiddeti arka plana atmayan devrim ve proletarya diktatörlüğü hedeflerini partinin de benimsediğini ortaya koymuştur.⁷⁸ Mahkeme, partinin amaçları ve Marksizm-Leninizm'in şiddete dayalı bir devrimi hedeflediğini⁷⁹, kuvvetler ayrılığını reddettiğini⁸⁰, devrilen sınıfı bastırma gerekliliğinden dolayı kanun önünde eşitliği benimsemediğini⁸¹, toplum içinde bazı gruplara oy hakkı tanımadığını⁸² belirlemiştir. Mahkeme, tüm bu tespitlerden sonra komünizmle, komünizmin özgürlükçü demokratik temel düzene düşman bir ideoloji oluşunu aynı madalyonun iki yüzü olarak değerlendirmiştir.⁸³ Mahkeme tüm bu tespit ve değerlendirmeler neticesinde partinin Anayasa'ya aykırı bir parti olduğunu ve bunun zorunlu sonucu olarak partinin ve yan örgütlerinin kapatılmasına karar vermiştir.⁸⁴

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu her iki karar demokrasinin kendisini demokrasi düşmanlarına karşı koruması anlamına gelen militan demokrasi anlayışının uygulamadaki ilk örnekleri olması açısından önemlidir. Mahkeme her iki kararda, partinin amaçları ve parti taraftarlarının

---

⁷⁷ BVerfGE 5, 85, rn. 150.

⁷⁸ Mahkeme KPD'nin resmi ideolojisi olan Marksizm-Leninizmi incelerken başta Marks, Engel, Stalin ve Lenin olmak üzere birçok yazara ve eserlerine atıfta bulunmuştur. Bkz., BVerfGE 5, 85, rn. 66ff.

⁷⁹ BVerfGE 5, 85, rn. 237.

⁸⁰ BVerfGE 5, 85, rn. 273.

⁸¹ BVerfGE 5, 85, rn. 291.

⁸² BVerfGE 5, 85, rn. 293.

⁸³ BVerfGE 5, 85, rn. 368.

⁸⁴ BVerfGE 5, 85, rn. 1067-1068.

tutumunu belirlemek üzere partinin iç örgütlenmesi, ideolojisi, programı, yapılan parti nutukları, parti liderlerinin eylem ve beyanları, partinin propaganda araçları, partiye ait sembol ve sloganlar, partiye bağlı basında çıkan yazılar gibi geniş bir alanda inceleme yapmıştır. Bu incelemeler neticesinde partilerin özgürlükçü demokratik temel düzeni yıkma amacı taşıyan agresif-saldırgan bir tutum içerisinde olduğuna kanaat getirerek her iki partiyi de kapatmıştır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi, her iki kararında partinin, toplumdaki karşılığı ve anti-demokratik hedeflere ulaşma potansiyeli gibi hususları ise değerlendirme dışı bırakmıştır.

b. Freie Deutsche Arbeiterpartei (Özgürlükçü Alman İşçi Partisi, FAP) ve Nationale Liste (Ulusal Liste, NL) Hakkında Verilen Kararlar

İki parti kapatma kararının ardından uzunca bir süre Federal Almanya'da siyasi parti kapatma davaları gündeme gelmemiş, 1993 yılına kadar yeni bir dava açılmamıştır. Ancak 90'lı yılların başında Hoyerswerda, Rostock-Lichtenhagen ve Solingen bölgelerinde artan yabancı düşmanlığı, saldırgan eylemler ve anti-semitik faaliyetler sebebiyle **Freie Deutsche Arbeiterpartei (Özgürlükçü Alman İşçi Partisi, FAP)** adlı parti aleyhine Hamburg Eyaleti⁸⁵; **Nationale Liste (Ulusal Liste, NL)** adlı parti içinse Federal Hükümet (Bundesregierung) ve Federal Konsey (Bundesrat)⁸⁶ kapatma davası açmıştır.⁸⁷ Mahkeme, davanın henüz ilk aşamasında (sözlü duruşmaya geçmeyi gerek görmeden) her iki partinin çok az üyeye sahip olduğunu, teşkilatlanmalarının yetersiz olduğunu, sadece birkaç eyalette ve sınırlı

---

⁸⁵ FAP aleyhine açılan dava bir eyalet yönetiminin bir parti aleyhine açtığı ilk kapatma davası olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 43/f.2'ye göre aleyhinde kapatma davası açılacak parti belirli bir eyalette etkinse o eyalet yönetimi de kapatma davası açabilmektedir.

⁸⁶ NL aleyhine açılan dava, Federal Konseyin bir parti aleyhinde açtığı ilk kapatma davası olmuştur.

⁸⁷ Davalar hakkında genel bir değerlendirme için bkz., Gereon Flümman. *Streitbare Demokratie in Deutschland und den Vereinigten Staaten* (Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2015), 186-188; FAP hakkında açılan dava hakkında ayrıca bir değerlendirme için bkz., Judith Wise, "Dissent and the Militant Democracy: The German Constitution and the Banning of the Free German Workers Party," *The University of Chicago Law School Roundtable* 5, no. 1 (1998), 312ff.

şekilde etkin olduklarını tespit etmiş⁸⁸ ve bunun sonucunda her iki partinin Siyasi Partiler Kanunu m. 2/f. 2'ye göre amaçlarını gerçekleştirecek ciddiyet noktasında yeterli güveni vermediklerini, yani bir parti statüsünde olmadıklarına, bir dernek olduklarına hükmederek parti kapatma başvurusunu reddetmiştir.⁸⁹ Ancak reddedilen bu başvurular, partilerin lehine bir sonuç doğurmamıştır. Zira parti değil dernek oldukları Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilen bu iki örgütten NL Hamburg İçişleri Senatörlüğü; FAP ise Federal İçişleri Bakanlığı tarafından 24 Şubat 2005 tarihinde kapatılmıştır.⁹⁰

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu iki kararı Federal Alman Anayasa tarihinde siyasi parti yasakları açısından bir yenilik getirmemiştir.⁹¹ Ancak, her iki karar, parti kavramının mahiyetini göstermesi ve dernekler ile siyasi parti arasındaki sınırı çizmesi bakımından önem arz etmektedir.

c. **Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Almanya Ulusal Demokratik Partisi, NPD I) Kararı**

Federal Almanya'da sonraki süreçte kapatma davaları açılmaya devam edilmiştir. Bir sonraki dava 2001 yılında aşırı sağ parti *Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Almanya Ulusal Demokratik Partisi, NPD)* hakkında açılan

---

⁸⁸ FAP'ın, üye sayısının 300-400 arası olduğu ve girdiği eyalet seçimlerinde 54 ila 929 arasında değişen oylar aldığı mahkemece tespit edilmiştir. Bkz., BVerfGE 91, 276, rn. 1-5, erişim tarihi Şubat 7, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/Dfr/bv091276.html>; NL'nin ise Hamburg şehrinde etkin olan ve sadece 30 üyesi bulunan bir parti olduğu ve 1993 yılı Hamburg Eyalet Parlamentosu seçimlerinde 844.902 geçerli oyun sadece 400'ünü alabildiği kaydedilmiştir. Bkz., BVerfGE 91, 262, rn. 2.

⁸⁹ Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin FAP hakkında verdiği red kararı için bkz., BVerfGE 91, 276, erişim tarihi Şubat 7, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/Dfr/bv091276.html>; Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin NL hakkında verdiği red kararı için bkz., BVerfGE 91, 262, erişim tarihi Kasım 11, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv091262.html>.

⁹⁰ Sebastian Lovens, "Parteiverbote in der Bundesrepublik Deutschland. Zur verfassungsrechtlichen Ausgangslage der Anträge gegen die NPD," *Zeitschrift für Parlamentsfragen* 32, no. 3 (2001): 563 dn. 105.

⁹¹ Lovens, *Parteiverbote*, 563.

ve 2003 yılında karara bağlanan davadır.⁹² Dava, Parlamentonun her iki kanadı Federal Meclis (Bundestag) ve Federal Konsey (Bundesrat) ile Federal Hükümet (Bundesregierung) tarafından 2001 yılında açılmıştır. Kapatma talebinde; NPD'nin⁹³, Nasyonal Sosyalist, anti-semitik, ırkçı ve anti-demokratik amaçlar taşıdığı⁹⁴, şiddete başvurduğu ve tehdit dilini kullandığı⁹⁵ ve özellikle gençler arasında popüler olduğu, sokak savaşları ve kurtarılmış bölgeler gibi kavramlarla devletin güç kullanma tekeli ortadan kaldırmayı amaçladığı ifade edilmiştir.⁹⁶ Bu gerekçelerle başvuru, davalı NPD'nin amaç ve eylemleriyle özgürlükçü demokratik temel düzene zarar vermeyi hedeflediğini savunmuşlar, bu sebeple parti hakkında Anayasa'ya aykırılık kararı verilmesini yani partinin kapatılmasını talep etmişlerdir.⁹⁷

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, başvuruya ilişkin olarak partinin de cevabını dinledikten sonra sözlü duruşma yapılmasına karar vermiştir. Ancak Mahkeme, yargılamada usuli bir engel tespit ederek kısa süre içerisinde sözlü duruşma kararını iptal etmiş ve davayı reddetmiştir.⁹⁸ Kapatılma davasının reddedilmesine sebep olan bu usuli engel, davalı parti NPD'nin etkin kurullarında çok sayıda istihbarat elemanının var olması ve delillerin önemli bir kısmının bu elemanlardan sağlanmış olmasıdır.⁹⁹ Mahkeme'ye göre davalı partinin liderlik kadrosunda yer alan istihbarat elemanlarının ifadeleri partinin davalı konumunu

---

⁹² Dava için bkz., BVerfGE 107, 339, erişim tarihi Ocak 16, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv107339.html>; söz konusu dava hakkında detaylı bilgi için bkz., Thilo Rensmann, "Procedural Fairness in a Militant Democracy: 'The Uprising of the Decent' Fails Before the Federal Constitutional Court," *German Law Journal* 4, no. 11 (2003): 1120ff.; Flümann, *Streitbare Demokratie*, 188ff.

⁹³ NPD, 1964 yılında kurulan aşırı sağ bir partidir. Parti, 1964 ve 1968 yıllarında girdiği eyalet seçimlerinde bazı eyaletlerde %5,8 ile %9,8 arasında değişen oylar almıştır. Partinin federal düzeydeki en büyük başarısı ise 1969 yılında Federal Konsey (Bundesrat) seçimlerinde aldıkları %4.3'lük oy oranı olmuştur. Partinin 2001 yılında 6500 üyeye sahip olduğu Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilmiştir. Bkz., BVerfGE 107, 339, rn. 2-3.

⁹⁴ BVerfGE 107, 339, rn. 8.

⁹⁵ BVerfGE 107, 339, rn. 8.

⁹⁶ BVerfGE 107, 339, rn. 9.

⁹⁷ BVerfGE 107, 339, rn. 6-7.

⁹⁸ BVerfGE 107, 339, rn. 21.

⁹⁹ BVerfGE 107, 339, rn. 21-51.

zayıflatmaktadır.¹⁰⁰ Diğer taraftan Mahkeme'ye göre, böyle bir durum, parti kapatma davalarında aranan azami hukuki kesinlik, şeffaflık, öngörülebilirlik ve güvenilirliğe de zarar vermektedir.¹⁰¹ Yine Mahkeme'ye göre, böylesine usuli bir engel ancak çok istisnai durumlarda ispatlanabildiği zaman göz ardı edilebilir.¹⁰² Somut olayda ise Mahkeme, böylesine istisnai bir durumun ispatlanamadığını ifade etmiştir.¹⁰³ Sonuç olarak Mahkeme, davayı hukuk devletinin vazgeçilmez ilkelerinden biri olan silahların eşitliği ilkesine aykırı görerek reddetmiştir.

Belirtmek gerekir ki Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin bu ret kararı, Mahkeme üyelerinin azınlığı tarafından alınmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere parti kapatma davalarında, davalı parti aleyhine alınacak her karar üyelerin en az dörtte üçünün yani altı üyenin olumlu oyuyla alınabilmektedir. NPD I davasında ise dört üye sözlü duruşma yapılması yani yargılamanın devam etmesini isterken¹⁰⁴, üç üye ise yukarıda aktarıldığı üzere usuli bir engelin varlığı nedeniyle davanın sonlandırılması yönünde oy kullanmıştır.¹⁰⁵ Böylece nitelikli çoğunluk sağlanamadığı için başvuru reddedilmiştir.

d. Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD II) Kararı

i. Kararın Genel Görünümü

Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından 2003 yılında karara bağlanan NPD I davasından 10 (on) yıl sonra 2013 yılında, yine NPD aleyhine başka bir kapatma davası açılmıştır. Dava bu defa sadece Federal Konsey (Bundesrat) tarafından açılmıştır.¹⁰⁶ Davalı NPD'nin 2003 yılında reddedilen kapatma davasından sonra oy oranlarında ciddi bir yükselme olmamıştır. Federal Almanya'nın sadece iki eyaletinde etkin olabilen parti 2013 yılında girdiği Federal Meclis (Bundestag) seçimlerinde oyların sadece %1,3'ünü alabilmiştir. Partinin

---

¹⁰⁰ BVerfGE 107, 339, rn. 84.

¹⁰¹ BVerfGE 107, 339, rn. 86.

¹⁰² BVerfGE 107, 339, rn. 76.

¹⁰³ BVerfGE 107, 339, rn. 116.

¹⁰⁴ Yargılamanın devamını isteyen üyelerin görüşleri için bkz., BVerfGE 107, 339, rn. 117-154.

¹⁰⁵ BVerfGE 107, 339, rn. 52.

¹⁰⁶ Karar için bkz., BVerfGE 144, 20, erişim tarihi Kasım 11, 2023 <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv144020.html>.

üye sayısı ise 5.000-7000 dolaylarında tespit edilmiştir. Bunun yanında partinin etkinliği düşük olan gençlik ve kadın kolları teşkilatı, ülke geneli tirajı 25.000'i geçmeyen bir gazetesi ile sosyal medya kanalları olduğu belirlenmiştir.

Davalı NPD aleyhine açılan mezkur ikinci davada bu kez herhangi bir usuli engel tespit edilmemiş, davanın devamına ve sözlü duruşma yapılmasına karar verilmiştir. Yargılama esnasında Mahkeme çok kapsamlı bir delil tespiti ve değerlendirmesi yapmıştır. İlk olarak Mahkeme, davalı NPD'nin safi Aryan ırkından insanlardan müteşekkil insan topluluğunu ifade eden ve Nazilerin sembol siyasi kavramlarından olan Volksgemeinschaft kavramını savunduğunu tespit etmiş ve bu kavramın Federal Almanya Anayasası'nın ilk maddesinde düzenlenen insan onuruyla bağdaşmayacağını ifade etmiştir.¹⁰⁷ Mahkeme, ayrıca NPD'nin genel eğiliminin yabancıları, göçmenleri, Müslümanları, Yahudileri ve diğer toplumsal grupları dışlamaya, aşağılamaya ve onları haklarından mahrum bırakmaya yönelik olduğunu aktarmıştır. Federal Alman Anayasa Mahkemesi davalı NPD'nin insan onurunu hiçe sayan bu siyasi konseptinin partinin programında yer aldığını, parti üyelerinin eylem ve söylemleriyle de bunun teyit edildiğini vurgulamış ve bu yönde bir takım bulgular aktarmıştır. Mahkeme, ilk olarak davalı NPD'nin parti programında yer alan ve insan onuru ve özgürlükçü demokratik temel düzenle bağdaşmayan hususları ele almıştır ki bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

- Volksgemeinschaft anlayışı kapsamında Almanya sadece Almanlara bırakılmalı.¹⁰⁸
- Yabancılar ikamet hakkı verilmemeli.¹⁰⁹
- Aile destekleyici önlemler sadece Alman ailelere yönelik olmalı ve Almanlar ile yabancılar uygulanacak sosyal politika ayrılmalı.¹¹⁰
- Yabancılar mülkiyet hakkı verilmemeli.¹¹¹
- Yabancıların dini yapılanmaları durdurulmalı.¹¹²

---

¹⁰⁷ BVerfGE 144, 20, rn. 635.

¹⁰⁸ BVerfGE 144, 20, rn. 639.

¹⁰⁹ BVerfGE 144, 20, rn. 639.

¹¹⁰ BVerfGE 144, 20, rn. 641.

¹¹¹ BVerfGE 144, 20, rn. 641.

¹¹² BVerfGE 144, 20, rn. 642.

- Anayasal bir hak olan iltica hakkı Anayasadan kaldırılmalı.¹¹³
- Almanları ve yabancıları ayıran bir eğitim modeli benimsenmeli.¹¹⁴
- İdam cezası geri getirilmeli ve pedofiler hadım edilmeli.¹¹⁵

Federal Alman Anayasa Mahkemesi davalı NPD'nin yukarıda zikredilen parti programı hedeflerinin insan onuruyla bağdaşmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Mahkeme, parti programında yer alan bu düzenlemelerle paralel bir şekilde parti broşürleri, sloganları, parti üyelerinin eylem ve söylemlerinden de kapsamlı örnekler aktarmıştır. Bu örneklerden birkaçı şu şekilde şu zikredilebilir:

- "Afrika kökenli Almanlar ya da Afro-Almanlar'ın sayısı hamile bakireler kadardır".¹¹⁶
- "Alman olmak, vatandaşlık belgesiyle değil, doğuştan ve soydan Alman halkına ait olmak demektir".¹¹⁷
- "... Avrupa beyaz ırkın diyarıdır ...".¹¹⁸
- "Gerçek bir Alman Milli Takımı için beyaz sadece bir forma renginden ibaret değildir".¹¹⁹
- "Alman kadınları ve kızları zencilerle ilişkiye girmeyin".¹²⁰
- "İslama karşı savaşın".¹²¹
- "Alman halkının bir kez daha barış ve özgürlük içinde uyumlu bir şekilde yaşayabilmesi ve ortak emeğin ürünlerinin adil bir şekilde dağıtılabilmesi için anavatanımız nihayet tüm düşmanlardan kurtarılmalıdır. Ancak bunun için İslam ve benzeri ideolojiler tüm Avrupa'dan kovulmalıdır!".¹²²
- "Bütün Yahudiler piçtir.".¹²³

---

¹¹³ BVerfGE 144, 20, rn. 642.

¹¹⁴ BVerfGE 144, 20, rn. 643.

¹¹⁵ BVerfGE 144, 20, rn. 644-645.

¹¹⁶ BVerfGE 144, 20, rn. 654.

¹¹⁷ BVerfGE 144, 20, rn. 659.

¹¹⁸ BVerfGE 144, 20, rn. 679

¹¹⁹ BVerfGE 144, 20, rn. 680.

¹²⁰ BVerfGE 144, 20, rn. 702.

¹²¹ BVerfGE 144, 20, rn. 730.

¹²² BVerfGE 144, 20, rn. 730.

¹²³ BVerfGE 144, 20, rn. 747.

- “İşte bu yüzden benim hedefim kapitalistlerin ve canilerin demokrasisi değil, Almanların Volksgemeinschaft düsturudur.”.¹²⁴
- “Çoğunluğun kararlarına dayanan bir sistemin sonsuza kadar sürmesi garanti edilemez”.¹²⁵
- “Bu devleti değiştirmek istemiyoruz, ortadan kaldırmak istiyoruz, devrim istiyoruz, sonunda bu sistemi yıkmak istiyoruz ...”.¹²⁶
- “İmparatorluk bizim hedefimiz, NPD bizim yolumuz.”.¹²⁷

Parti üyelerinin söylemlerinde ve parti belgelerinde yer alan bu ifadelerin yanında Nazilerin kullandığı semboller, sloganlar, şiiirlerin de NPD tarafından benimsendiği Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilmiştir.¹²⁸ Bu söylem ve ifadelerin gösterdiği üzere NPD, ayrımcılığa dayanan bir toplum modeli oluşturmayı hedeflemekte, demokrasiyi reddetmekte ve yeni bir Nazi rejimi oluşturmayı amaçlamaktadır. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi davalı NPD'nin tüm bu eylem ve söylemleriyle insan onurunu hiçe saydığını ve anayasal demokrasiyle çeliştiğini beyan etmiş ve partinin özgürlükçü demokratik temel düzeni ortadan kaldırmak istediğini beyan etmiştir.¹²⁹

Federal Alman Anayasa Mahkemesi NPD'nin tüm bu tutum ve davranışlarıyla Anayasa'ya karşı olduğunu ve Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2'de zikredilen özgürlükçü demokratik temel düzeni yıkma eğilimi içerisinde olduğunu, bu amaç doğrultusunda planlı ve yeterli yoğunlukta çalıştığını kabul etmiştir.¹³⁰ Ancak Federal Alman Anayasa Mahkemesi, tüm bunları NPD'nin kapatılması için yeterli görmemiştir. Mahkemeye göre bir partinin özgürlükçü demokratik temel düzeni yıkma eğiliminde olabilmesi için bunu gerçekleştirecek potansiyele de sahip olması gerekir.¹³¹ Diğer bir ifadeyle bir parti ne kadar anayasaya karşı olursa olsun partinin kapatılması için partinin hedeflerini

---

¹²⁴ BVerfGE 144, 20, rn. 776.

¹²⁵ BVerfGE 144, 20, rn. 777.

¹²⁶ BVerfGE 144, 20, rn. 789.

¹²⁷ BVerfGE 144, 20, rn. 799.

¹²⁸ Örneğin NPD'nin, Nazilerin gamalı haçı ile Nazi ordusu SS kuvvetlerinin sembollerini kullandığı yönünde bkz., BVerfGE 144, 20, rn. 829.

¹²⁹ BVerfGE 144, 20, rn. 844.

¹³⁰ BVerfGE 144, 20, rn. 845.

¹³¹ BVerfGE 144, 20, rn. 845; BVerfGE 144, 20, rn. 896.

gerçekleştirecek potansiyeli olmalıdır. Dolayısıyla Federal Alman Anayasa Mahkemesi önceki kararlarında eğilim kavramı için aradığı salt aktif, saldırgan-agresif tutum yaklaşımını bu kararında terk etmiştir. Mahkemenin bu yeni yaklaşımına doktrinde potansiyellik kriteri ismi verilmiştir.¹³²

ii. *Potansiyellik Kriteri İçtihadı ve Davanın Reddi*

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'ne göre NPD'nin özgürlükçü demokratik temel düzeni yıkmaya yönelik eğilimini gerçekleştirecek potansiyeli bulunmamaktadır. Mahkeme potansiyellik kriterini NPD üzerinde gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlerken partinin üye sayısını ve finansal durumunu; seçim sonuçlarını, yayınlarını, ittifaklar ve teşkilat yapısı ile toplum üzerindeki etkisini; kamu kurumlarında ve diğer temsili organlarda temsilcileri olup olmadığını; kullandığı araçlar ve stratejiler ile benzeri diğer tüm unsurlarını dikkate almıştır.¹³³

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin tespitlerine göre partinin 2013 yılı itibariyle üye sayısı 5.000 civarındadır.¹³⁴ Mahkeme bu az üye sayısına rağmen partinin ülke genelinde bir örgütlenme yapısının olduğunu¹³⁵, sosyal medya kanallarıyla seslerini duyurduklarını¹³⁶ ve yerel bir takım sivil toplum kuruluş ve örgütlere sızdığını kabul etmiştir.¹³⁷ Ancak Mahkeme partinin bu örgütlenme yapısı ve faaliyetlerinin parlamento içinde ve dışında bir karşılık oluşturmadığını vurgulamıştır.¹³⁸ Mahkemeye göre partinin Federal meclislerde herhangi bir temsilcisi bulunmamaktadır.¹³⁹ Yerel meclislerde ise üyeleri bulunmakla birlikte

¹³² Gelijn Molier ve Bastiaan Rijpkema, "Germany's New Militant Democracy Regime: National Democratic Party II and the German Federal Constitutional Court's 'Potentiality' Criterion for Party Bans," *European Constitutional Law Review* 14, no. 2 (2018): 397; Federal Almanya Anayasası'nda açıkça zikredilmeyen ve eğilim kavramı içerisinde kabul edilen bu yeni kriter doktrinde Federal Almanya Anayasası m. 21/f.2'den ne gramatik ne de genetik yorumla çıkarılabilir bir kriter olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu yönde bkz., Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 159.

¹³³ BVerfGE 144, 20, rn. 587.

¹³⁴ BVerfGE 144, 20, rn. 848.

¹³⁵ BVerfGE 144, 20, rn. 847.

¹³⁶ BVerfGE 144, 20, rn. 852-853.

¹³⁷ BVerfGE 144, 20, rn. 856ff.

¹³⁸ BVerfGE 144, 20, rn. 896.

¹³⁹ BVerfGE 144, 20, rn. 900.

bu üyeler etkin rol oynayamamaktadır.¹⁴⁰ Partinin ülke genelinde aldığı oy oranları %0.2 ile %4.9 arasında değişmekle birlikte sürekli düşme eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla Mahkemeye göre partinin ülke genelinde siyaseten etkin bir rol oynaması mümkün görülmemiş gelecekte de bu durumun değişmeyeceği kanaatine varılmıştır.¹⁴¹ Mahkeme ayrıca partinin, parti içi çekişmelerle mücadele ettiğini, üye sayısının sürekli azaldığını, çözülemeyen stratejik meselelerinin bulunduğunu ve finansal kriz içerisinde olduklarını da aktarmıştır.¹⁴²

Federal Alman Anayasa Mahkemesi tüm bu veriler ışığında partinin özgürlükçü demokratik temel düzene karşıt bir parti olmasına rağmen amaçlarını gerçekleştirecek potansiyele sahip bir parti olmadığını hükmederek partinin kapatılması başvurusunu reddetmiştir.¹⁴³

iii. Davanın Sonuçları

Federal Alman Anayasa Mahkemesinin NPD II davası, kapatma kararıyla sonuçlanmasa bile siyasi partilerin kapatılması rejimi ve Federal Almanya Anayasası açısından önemli sonuçları olan bir karar olmuştur.

Her şeyden önce NPD II kararıyla birlikte Federal Almanya'da siyasi partilerin kapatılması özellikle küçük ölçekli, yani ülke yönetiminde ve kamuoyunda etkin olmayan partilerin kapatılması daha zor hale gelmiştir. Böylece Federal Almanya'da siyasi partilerin kapatılması anti-demokratik amaçları gerçekleştirecek potansiyele sahip yani büyük ölçekli partiler açısından cari bir kuruma dönüşmüştür. Bu dönüşüm doktrinde Federal Alman Anayasası'nın yeni militan demokrasi anlayışı olarak nitelendirilmiştir.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ BVerfGE 144, 20, rn. 900-902.

¹⁴¹ BVerfGE 144, 20, rn. 903.

¹⁴² BVerfGE 144, 20, rn. 913.

¹⁴³ BVerfGE 144, 20, rn. 1009.

¹⁴⁴ Molier ve Rijpkema, *New Militant Democracy*, 394-409; gerçekten de Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından SRP ve KPD hakkında verilen kapatma kararlarında partilerin potansiyelliği, etkinliği veya kamuoyundaki karşılığı gibi hususlar esas alınmamış, parti kapatma rejiminin uygulaması ilave bir takım hususlarla daha da zor hale getirilmiştir.

NPD II davasının en önemli sonucu ise Anayasa'da olmuştur. Kararın hemen akabinde parti kapatma tedbirine alternatif bir tedbir olarak partilerin devlet finansmanından yoksun bırakılması tedbiri Anayasa m. 21'e eklenmiştir. Söz konusu bu yeni tedbirle birlikte Federal Almanya'da yeni bir siyasi parti yasağı ortaya çıkmıştır. 2017 yılında yürürlüğe giren bu yeni yasak aşağıda ayrıca incelenmiştir.

B. Siyasi Partilerin Devlet Finansmanından Yoksun Bırakılması

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin NPD II kararıyla birlikte demokratik düzene düşman küçük ölçekli partilerin kapatılması potansiyellik kriteri sebebiyle ihtimal dışı kalmıştır. Kapatılmayan ancak Anayasa'ya düşman olduğu Federal Alman Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilen partiler için NPD II kararının verildiği dönemde herhangi bir tedbir öngörülmemiştir. Bu tür partiler, diğer partiler gibi anayasal düzenin partilere sağladığı tüm imtiyaz ve olanaklardan istifade etmeye devam etmiştir. Bu durum NPD II kararı sonrası NPD için de geçerli olmuştur.¹⁴⁵ Parti demokratik düzene yönelik tüm düşmanlığına rağmen, bu düzenin olanaklarından faydalanmaya devam etmiştir. NPD gibi demokrasi karşıtı partilerin devlet finansman desteği ile diğer parti imtiyazlarından faydalanmaya devam etmesi ve edecek olması, o dönem kamuoyunda rahatsızlık uyandırmış ve bu tür partilere karşı bir tedbir uygulanabilmesi için harekete geçilmiştir. Bunun neticesinde 13 Temmuz 2017 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle¹⁴⁶ birlikte Anayasa'ya siyasi partilerin devlet finansmanından yoksun bırakılması tedbiri eklenmiştir.¹⁴⁷ Böylece Federal Almanya'da siyasi partilerin kapatılması ve devlet finansmanından yoksun bırakılması şeklinde iki farklı siyasi

---

¹⁴⁵ NPD, 2015 yılında devlet hazinesinden 1.3 milyon Euro finansman desteği almıştır. Bkz., Molier ve Rijpkema, *New Militant Democracy*, 407.

¹⁴⁶ Bundesgesetzblatt Jahrgang 2017 Teil I Nr. 47, 2346.

¹⁴⁷ Federal Alman Anayasa Mahkemesi NPD II kararında kapatılma eşliğine gelmeyen partilere tedbirler uygulanabileceği ancak bu konunun anayasa koyucunun takdirinde olduğunu belirtmiştir. Bkz., BVerfGE 144, 20, rn. 527; doktrinde Anayasa Mahkemesi'nin bu yorumu anayasa koyucuya yönelik alternatif bir tedbir getirilmesi yönünde bir tavsiye olarak değerlendirilmiş ve yasama organının bu tavsiyeye hızlı bir cevap verdiği ileri sürülmüştür. Bu yönde bkz., Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 540c; Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 2; Ipsen ve Koch, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 212.

parti yasağı ortaya çıkmıştır. Devlet finansmanından yoksun bırakma tedbiri Anayasanın m. 21/f.4'te şu şekilde düzenlenmektedir:¹⁴⁸

Amaçlarına ve taraftarlarının tutumuna göre, özgür ve demokratik temel düzeni zedelemeyi veya ortadan kaldırmayı veya Alman Federal Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye sokmayı hedefleyen siyasi partiler, devlet finansmanından muaf tutulur. Muafiyet kararı verilmesi halinde; bu partiler, vergi avantajından yararlanamayacakları gibi, bu partilere yardım da yapılamaz.

Maddenin 5. fıkrasında ise tıpkı siyasi partilerin kapatılmasında olduğu gibi devlet finansmanından yoksun bırakma kararının Anayasa Mahkemesi'ne ait olduğu zikredilmiştir. Mezkur tedbirin ayrıntıları ise 6. fıkra gereği kanunlara bırakılmıştır. Bu hüküm kapsamında başta Federal Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu'nda konuyla ilgili yeni düzenlemeler ihdas edilmiştir.

Söz konusu bu yeni tedbiri içeren düzenleme metin olarak siyasi partilerin kapatılmasını düzenleyen m. 21/f.2'ye oldukça benzemektedir. Dolayısıyla siyasi partinin kapatılmasının şartlarını incelerken yapılan açıklamalar siyasi partilerin hazine yardımından yoksun bırakılması tedbiri için de geçerlidir.¹⁴⁹ Ancak belirtmek gerekir ki siyasi partilerin kapatılması için m. 21/f.2'de özgürlükçü demokratik temel düzeni yıkmaya yönelik eğilim aranırken, partinin hazine yardımından yoksun bırakılabilmesinde özgürlükçü demokratik düzene zarar verme hedefi aranmaktadır. Bu yeni düzenlemeyle eğilim kavramı terkedilmiştir. Buna bağlı olarak devlet finansmanından yoksun bırakılması tedbirinde potansiyellik kriterinin aranması söz konusu değildir.¹⁵⁰ Dolayısıyla bir siyasi parti parti, kapatılması için gerekli potansiyellik kriterini taşımadığı için kapatılmadığında, hakkında devlet finansmanından yoksun bırakma tedbiri uygulanabilme ihtimali doğmuştur.

Devlet finansmanında yoksun bırakma tedbiri siyasi parti kapatma yasağına alternatif olarak birlikte açılabilceği gibi ayrı bir dava olarak da açılabilir.

¹⁴⁸ Bundestag, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, rn. 21/f.4.

¹⁴⁹ Klein, *Grundgesetz-Kommentar*, Art. 21, rn. 570b.

¹⁵⁰ Von Coelln, *BVerfGG § 46*, rn. 10; Jarass, *Kommentar*, Art. 21, rn. 59; Molier ve Rijpkema, *New Militant Democracy*, 406-407; Schlaich ve Koriototh, *Das Bundesverfassungsgericht*, rn. 340b.

Mahkeme davalı partinin özgürlükçü demokratik temel düzene zarar vermeyi hedeflediğini tespit ederse vereceği kararla partinin devlet finansmanından faydalanmasını engelleyebilecektir. Alman Anayasa Mahkemesi Kanunu m. 46a'ya göre devlet finansmanından yoksun bırakma tedbiri 6 (altı) yıllı sınırlıdır. Bu süre, yeni bir başvuruyla partinin demokratik düzene zarar verme hedefinin varlığının devam ettiğinin ispatlanması halinde Mahkeme tarafından uzatılabilir. Devlet finansmanından yoksun bırakma kararı davalı partinin ikamesi olan, yani onun devamı niteliğinde olan partiler için de geçerlidir.

Federal Almanya Anayasası m. 21/f.4'te devlet finansmanından yoksun bırakma tedbirinin ilave sonuçlarını da düzenlemiştir. Buna göre devlet finansmanından yoksun kalan parti vergi muafiyetinden faydalanamayacağı gibi mali yardım da kabul edemeyecektir. Konunun detayları vergi kanunlarında ihdas edilmiştir.

Federal Almanya Anayasası'na yeni eklenen bu yeni tedbirin yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra Federal Meclis, Federal Konsey ve Federal Hükümet NPD'nin devlet finansmanından yoksun bırakılması için başvuruda bulunmuştur.¹⁵¹ 2019 yılında yapılan başvuruda NPD'nin özgürlükçü demokratik temel düzene zarar vermeye yönelik hedefinin devam ettiği ileri sürülmüş olup söz konusu başvuru henüz karara bağlanmamıştır.

SONUÇ

Demokrasinin kendisini koruması anlamına gelen militan demokrasi anlayışı, Federal Almanya Anayasası'nda siyasi partilere yönelik yaptırımlarla kendini göstermektedir. Bunlar; siyasi partilerin kapatılması ile siyasi partilerin devlet finansmanının yoksun bırakılması yaptırımlarıdır. Her ne kadar anayasal boyutta ve sair mevzuatta siyasi partilere yönelik yaptırımlar düzenlenmiş olsa da uygulamada söz konusu yasakların pek fazla karşılığı olmamıştır. Anayasa'nın yürürlüğe girdiği 1949 yılında günümüze değin sadece iki parti kapatılmıştır. Bu durum Federal Almanya'da siyasi partilere verilen önemi ve parti kapatmanın nihai ve istisnai bir tedbir olarak görülmesinden ileri gelmektedir. Buna paralel

---

¹⁵¹ Erişim tarihi Mayıs 31, 2023, <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2019/07/antrag-ausschluss-ncpd-partienfinanz.html>.

olarak Federal Alman Anayasa Mahkemesi açılan kapatma davalarında oldukça ihtiyatlı davranmakta ve kapsamlı incelemeler yaparak karar vermektedir. Gerçekten de Mahkeme, bir partinin kapatılabilmesi için partinin tüzüğü, programı, üyelerinin eylem ve söylemleri ile partiye ilişkin her türlü yazılı, görsel ve işitsel materyalleri bir bütün olarak değerlendirerek karar vermektedir.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi az sayıda açılan kapatma davalarından sadece ikisinde kapatma kararı vermiştir. Verilen kapatma kararları İkinci Dünya Savaşı'nın etkisinin devam ettiği dönemde verilmiş kararlardır.¹⁵² Nazilerle irtibatlı olduğu birçok yönden ispatlanan SRP'nin kapatılması yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir. KPD'nin kapatılması ise soğuk savaş döneminin etkisi altında verilmiş bir karardır. Zira KPD'nin kapatılmasında temel etken Marksizm-Leninizm ideolojisi ve bu ideolojinin demokrasiyle uyumsuzluğu olmuştur. Her iki kararda Federal Alman Anayasa Mahkemesi, davalı partilerin program ve eylemleriyle özgürlükçü demokratik temel düzene karşı agresif-saldırgan bir tutum sergilediklerini yani mezkur düzeni yıkma eğilimi içinde olduklarını tespit etmiştir. SRP ve KPD'nin kapatılması Federal Almanya Anayasal düzeni hem de Avrupa'da militan demokrasi anlayışının uygulamadaki ilk örnekleri olmuştur. Bu iki karar sonrasında 2017 yılına kadar zaman zaman kapatma davaları açılrsa da bu davalar muhtelif gerekçelerle esasa girilmeden reddedilmiştir. 2017 yılında ise NPD II kararı, Federal Almanya'da siyasi parti yasakları açısından önemli bir dönemeç olmuştur. Zira Mahkeme bu kararla birlikte parti kapatmanın şartları içerisinde yer alan eğilim kavramına yeni bir anlam vermiştir. Buna göre bir partinin özgürlükçü demokratik temel düzene yönelik agresif-saldırgan tutumları parti kapatma için tek başına yeterli değildir. Ayrıca partinin demokrasiye zarar verme hedeflerini gerçekleştirme potansiyeli de olmalıdır. Şayet bu yoksa partinin kapatılması da söz konusu olmayacaktır. Anayasa Mahkemesi'nin eğilim kavramı içerisinde kabul ettiği bu yeni kriter doktrinde potansiyellik kriteri olarak kabul görmüştür. Potansiyellik kriteriyle birlikte Federal Almanya'da parti kapatma tedbirinin uygulama alanı daralmış ve sadece potansiyeli olan partilere inhisar ettirilmiştir. Farklı bir ifadeyle Federal Almanya'da küçük partilerin kapatılması

---

¹⁵² Can, Siyasi Partiler, 79-80.

artık tarihe karışmıştır¹⁵³. Bu durum partiler lehine bir gelişme olarak zikredilebilir. Ancak potansiyellik kriteri beraberinde belirsizlikleri de getirmiştir. Mahkeme, NPD II davasında davalı NPD özelinde potansiyellik kriterini tespit etmiş olsa da bununla kriter açısından genel geçer bir çerçeve çizmediğini söylemek gerekir. Bir parti ne zaman potansiyele erişmiş olabilir sorusu Federal Almanya'da şu an için siyasi parti yasakları açısından muammadır. Örneğin bir parti, mecliste 200 milletvekiline sahip olursa veya koalisyonun bir ortağı konumuna gelirse parti kapatma için gerekli potansiyele erişim sağlanmış olacak mıdır?¹⁵⁴ Bu ve benzeri sorular çoğaltılabilir. NPD II kararıyla birlikte bu soruların cevabı her davada Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin siyasi nitelikteki değerlendirmesine ve takdirine bırakılmıştır. Bu konuda bir tutarlık sağlanıp sağlanmayacağı açılacak davalarla anlaşılacaktır.

NPD II kararı ve potansiyellik kriteri Federal Almanya Anayasası'nda önemli bir değişikliğe de sebep olmuştur. Bu değişiklik demokrasiye karşı olan ve potansiyeli olmadığı gerekçesiyle kapatılmayan partilere yönelik devlet finansmanından yoksun bırakma tedbirinin getirilmesidir. Parti kapatmaya alternatif olarak getirilen bu yeni tedbir Federal Almanya açısından oldukça geç kalınmış bir tedbir olarak değerlendirilebilir. Bu tedbirle birlikte demokrasiye karşı olan partilere kapatılma tedbiri uygulanmasına gerek kalmadan demokratik düzenin sınırları içerisine girme fırsatı tanınmış olacaktır.¹⁵⁵ Diğer taraftan potansiyellik kriteri ile birlikte demokrasi karşıtlarının partileri güvenli bir liman olarak görüp siyasi partilerle varlık arz etmeleri frenlenmiş olacaktır. Ancak bu tedbirin etkililiği tartışmalıdır. Zira NPD aleyhine 2019 yılında yapılan devlet finansmanından yoksun bırakma tedbirinden yoksun bırakılması başvurusu aradan geçen onca zamana rağmen sonuçlanmamıştır. Bu durum aradan geçen sürede partinin anti-demokratik faaliyetlerini devlet desteğiyle sürdürmeye devam etmesine ve delillerin geçerliliğinin ortadan kalkmasına neden olacaktır.

¹⁵³ Doktrinde bu kararla birlikte parti kapatma rejiminin sona erdiği yönünde görüşler de aktarılmıştır. Bu yönde bkz., Can, *Siyasi Partiler*, 84; kanaatimizce bu yaklaşım somut veriler ışığında pek isabetli değildir. Zira aşağıda da ifade edildiği üzere parti kapatma yaptırımını günümüzde farklı partilere yönelik olarak tekrar gündeme gelmektedir. Dolayısıyla Federal Alman Anayasal düzeninde parti kapatma yaptırımı tamamen saf dışı bırakılmamış, sadece kapsamı daraltılmıştır.

¹⁵⁴ Benzer sorular için bkz., Molier ve Rijpkema, *New Militant Democracy*, 409.

¹⁵⁵ Schlaich ve Koriotoh, *Das Bundesverfassungsgericht*, rn.340b.

Aynı durum şüphesiz parti kapatma davaları için de geçerlidir. Bu bilgiler ışığında Federal Almanya'da siyasi parti yasaklarında uzayan süreçlerin tedbirlerin etkili sonuçlar doğurmasına engel olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki, Federal Almanya'da siyasi partilerin kapatılması meselesi uygulaması çok olmasa da askıya alınmış bir kurum da değildir. NPD, Federal Almanya'da etkisini giderek kaybetmesine karşın 2013 yılında kurulan Alternative für Deutschland (AfD) adlı parti bugün federal ve yerel düzeyde önemli başarılar elde ederek yükselişe geçen başka bir aşırı sağcı ve ırkçı parti konumundadır.¹⁵⁶ Bu parti aleyhine de kapatma davası açılması zaman zaman gündeme gelmektedir.¹⁵⁷ NPD'den farklı olarak AfD, aldığı oy oranı ve toplumdaki karşılığı oldukça yüksek bir partidir.¹⁵⁸ Bu sebeple eğer

---

¹⁵⁶ Federal Almanya Anayasayı Koruma Dairesi (Bundesamt für Verfassungsschutz) 2021 yılında yayınladığı raporda AfD'nin gençlik teşkilatlanmasının insan onuruyla bağdaşmayan ve özgürlükçü demokratik temel düzene düşman olan bir yapılanma olduğunu vurgulamıştır. Bkz., Verfassungsschutzbericht 2021, erişim tarihi Haziran 17, 2023, https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/themen/sicherheit/vsb-2021-gesamt.pdf?__blob=publicationFile&v=6,89-91; Alman İnsan Hakları Enstitüsü 2023 yılı Haziran ayında AfD'nin kapatılması gerekliliğine ilişkin 72 sayfalık bir rapor yayınlamış ve bu raporda partinin özgürlükçü demokratik temel düzene düşman aşırı sağ ve ırkçı bir parti olduğu vurgulamıştır. Rapora erişmek için bkz., Hendrik Cremer, "Warum die AfD verboten werden könnte," *Deutsches Institut für Menschenrechte (DIMF)*, erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/publikationen/detail/warum-die-afd-verboten-werden-koennte>.

¹⁵⁷ Kamuoyuna yansıyan ve AfD aleyhine kapatılma davası açılması yönündeki haberlerden birkaçı için bkz., Grüne wollen AfD-Verbot prüfen - CDU dagegen, erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/reichsbuerger-afd-verbot-cdu-gruene-100.html>; Höchste Zeit: Wanderwitz fordert AfD-Verbot - trotz hoher Hürden, erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.fr.de/politik/afd-partei-verbot-ostbeauftragter-marco-wanderwitz-umfrage-hoch-92342570.html>.

¹⁵⁸ AfD 2013 yılında kurulmasının hemen akabinde girdiği 2013 Federal Meclis (Bundestag) seçimlerinde %4.7, 2017 seçimlerinde %12.6 ve 2021 seçimlerinde %10.3 oy almıştır. Bkz., erişim tarihi Haziran 17, 2023, https://www.bundestag.de/parlament/wahlen/ergebnisse_seit1949-244692; ayrıca 2023 yılında yapılan anketlerde partinin oy potansiyelinin hızla arttığı hatta Federal düzeyde en büyük ikinci parti konumuna kadar yükseldiği gözlemlenmektedir. Bkz., AfD: Neueste Umfragewerte in Wahlumfragen, erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://dawum.de/AfD/>; AfD in Sonntagsfrage gleichauf mit SPD, erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/sonntagsfrage-sieht-afd-als-zweitstaerkste-kraft-mit-spd-a-db3ba801-0a0d-4804-8ff0-a4ac105480d6>; AfD in Umfrage gleichauf mit

yeterli delillendirme yapılırsa parti kapatma için aranan potansiyellik kriterinin AfD için sağlanacağı muhtemel gözükmektedir.

Sonuç olarak Federal Almanya'da, demokrasinin en önemli unsurlarından biri olan siyasi partilerin varlıklarını demokratik arenada devam ettirmesine yönelik bir iradenin varlığı mevcuttur. Buna bağlı olarak partilerin kapatılması oldukça istisnai ve nihai görülmüş, parti kapatma rejimi zor bir takım kural ve süreçlerle donatılmıştır. Ancak bu durum siyasi partilerin demokratik düzene sadakat gösterdikleri sürece geçerli bir durumdur. Aksi durumda Federal Almanya Anayasası m. 21 hükmüyle demokrasiyi koruma refleksi gösterebilir ve siyasi partilerin kapatılması ya da devlet finansmanından yoksun bırakması sağlanabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını belirtmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekmediğini belirtmiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author declared this work has not received any financial support.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Ethics Committee Approval: The author stated that ethics committee approval is not required.

Kanzlerpartei SPD, erişim tarihi Haziran 17, 2023, https://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/innenpolitik/id_100185332/afd-in-umfrage-gleichauf-mit-spd-union-bleibt-staerkste-kraft.html; Umfragetrend setzt sich fort: AfD überholt SPD - und ist nun zweitstärkste Kraft, erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.rnd.de/politik/umfrage-afd-ueberholt-spd-und-ist-nun-zweitstaerkste-kraft-3LLG73Y4BJF7PL7D2UL3N2X7NQ.html>.

KAYNAKÇA

- Akça, Kürşat. *Militan Demokrasi Anlayışı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Armağan, Servet. "Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kanunu". *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi* 4, no. 6 (2011): 191-230.
- Can, Osman. *Siyasi Parti Kapatma Davaları*. İstanbul: Legal Yayınevi, 2021.
- Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, çev. Prof. Dr. Christian Rumpf ve Dr. Gökçe Uzar Schüller (Berlin: Federal Almanya Meclisi, 2022).
- Flümman, Gereon. *Streitbare Demokratie in Deutschland und den Vereinigten Staaten*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2015.
- Grimm, Dieter. *Die Bedeutung der Weimarer Verfassung in der deutschen Verfassungsgeschichte*. Heidelberg: Kleine Schriften-Stiftung Reichspräsident Friedrich Ebert Gedenkstätte, 1992.
- Groh, Kathrin. "Zwischen Skylla und Charybdis: Die Streitbare Demokratie," iç. *Weimars lange Schatten – Weimar als Argument nach 1945*. ed. Christoph Gusy, 425-455. Baden-Baden: Nomos, 2003.
- Hakyemez, Yusuf Şevki. *Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2000.
- Ipsen, Jörn ve Thorsten Koch. "Art. 21," iç. *Grundgesetz-Kommentar*. ed. Michael Sachs, München: C.H. Beck Verlag, 2021.
- Jarass, Hans. "Art. 21," iç. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland Kommentar*. ed. Hans Jarass, Bodo Pieroth. München: C.H. Beck, 2022.
- Klafki, Anika. "Art. 21," iç. *Grundgesetz-Kommentar*. ed. Ingo von Münch, Philip Kunig, Rupert Scholz. München: C.H. Beck Verlag, 2021.
- Klein, Hans. "Art. 21," iç. *Grundgesetz-Kommentar*, ed. Günter Dürig, Roman Herzog ve Rupert, Scholz. München: C.H. Beck Verlag, 2022.
- Krüper, Julian. "Entscheidungsanmerkungs (BVerfG, Urt. v. 17.1.2017 – 2 BvB 1/13.)" *Zeitschrift für das Juristische Studium* 3 (2017): 367.
- Lameyer, Johannes. *Streitbare Demokratie*. Berlin: Duncker & Humblot, 1978.
- Loewenstein, Karl. "Militant Democracy and Fundamental Rights I." *The American Political Science Review* 31, no. 3 (1937): 417-432.

- Loewenstein, Karl. "Militant Democracy and Fundamental Rights II." *The American Political Science Review* 31, no. 4 (1937): 638-658.
- Lovens, Sebastian. "Parteiverbote in der Bundesrepublik Deutschland. Zur verfassungsrechtlichen Ausgangslage der Anträge gegen die NPD." *Zeitschrift für Parlamentsfragen* 32, no. 3 (2001): 550-572.
- Molier, Geliijn ve Bastiaan Rijpkema. "Germany's New Militant Democracy Regime: National Democratic Party II and the German Federal Constitutional Court's 'Potentiality' Criterion for Party Bans." *European Constitutional Law Review* 14, no. 2 (2018): 394-409.
- Morlok, Martin. "Kein Geld für verfassungsfeindliche Parteien?." *Zeitschrift für Rechtspolitik* 3, (2017): 66-69.
- Niesen, Peter. "Anti-Extremism, Negative Republicanism, Civic Society: Three Paradigms for Banning Political Parties." *Annual of German and European Law* (2003): 81-112.
- Perinçek, Doğu. "Federal Almanya Siyasî Partiler Kanunu." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24 (1967): 105-123.
- Rensmann, Thilo. "Procedural Fairness in a Militant Democracy: 'The Uprising of the Decent' Fails Before the Federal Constitutional Court." *German Law Journal* 4, no. 11 (2003): 1117-1136.
- Schlaich, Klaus ve Stefan Koriöth. *Das Bundesverfassungsgericht*. München: C.H. Beck, 2021.
- Thiel, Markus. "Germany." iç. *The 'Militant Democracy' Principle in Modern Democracies*, ed. Markus Thiel, 109-145. Farnham: Ashgate Publishing, 2009.
- Tyulkina, Svetlana. *Militant Democracy - Undemocratic Political Parties and Beyond*. London and New York: Routledge, 2015.
- Volp Daniel. "Parteiverbot und Wehrhafte Demokratie." *NJW* (2016): 461-462
- Von Coelln, Christian. "BVerfGG § 46." iç. *Bundesverfassungsgerichtsgesetz Kommentar*, ed. Bruno Schmidt-Bleibtreu, Franz Klein, Herber Bethge, München: C.H. Beck, 2022.

İnternet Kaynakları

AfD in Sonntagsfrage gleichauf mit SPD, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/sonntagsfrage-sieht-afd-als-zweitstaerkste-kraft-mit-spd-a-db3ba801-0a0d-4804-8ff0-a4ac105480d6>.

AfD in Umfrage gleichauf mit Kanzlerpartei SPD, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, https://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/innenpolitik/id_100185332/afd-in-umfrage-gleichauf-mit-spd-union-bleibt-staerkste-kraft.html.

AfD: Neueste Umfragewerte in Wahlumfragen, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://dawum.de/AfD/>.

Bundeswahlgesetz, Erişim tarihi Ocak 5, 2023, <https://www.gesetze-im-internet.de/bwahlg/>.

BVerfGE 107, 339, Erişim tarihi Ocak 16, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv107339.html>.

BVerfGE 144, 20, Erişim tarihi Kasım 5, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv144020.html>.

BVerfGE 5, 85, Erişim tarihi Mart 7, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv005085.html>.

BVerfGE 89, 266, Erişim tarihi Kasım 11, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv089266.html#269>.

BVerfGE 91, 262, Erişim tarihi Kasım 11, 2022, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv091262.html>.

BVerfGE 91, 276, Erişim tarihi Şubat 7, 2023, <https://www.servat.unibe.ch/Dfr/bv091276.html>.

Cremer, Hendrik. "Warum die AfD verboten werden könnte." *Deutsche Institut für Menschenrechte (DIMF)*, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/publikationen/detail/warum-die-afd-verboten-werden-koennte>.

Gesetz über das Bundesverfassungsgericht (Bundesverfassungsgerichtsgesetz - BVerfGG), <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfogg/BJNR002430951.html>.

- Gesetz über die politischen Parteien (PartG), Erişim tarihi Ocak 1, 2023, <https://www.gesetze-im-internet.de/partg/>.
- Grüne wollen AfD-Verbot prüfen – CDU dagegen, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/reichsbuerger-afd-verbot-cdu-gruene-100.html>.
- Höchste Zeit: Wanderwitz fordert AfD-Verbot - trotz hoher Hürden, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.fr.de/politik/afd-partei-verbot-ostbeauftragter-marco-wanderwitz-umfrage-hoch-92342570.html>.
- Erişim tarihi Haziran 17, 2023, http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl183s1481.pdf.
- Erişim tarihi Haziran 17, 2023, http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl183s1577.pdf.
- Erişim tarihi Mayıs 31, 2023, <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2019/07/antrag-ausschluss-ncp-parteienfinanz.html>.
- Erişim tarihi Haziran 17, 2023, https://www.bundestag.de/parlament/wahlen/ergebnisse_seit1949-244692.
- Umfragetrend setzt sich fort: AfD überholt SPD – und ist nun zweitstärkste Kraft, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, <https://www.rnd.de/politik/umfrage-afd-ueberholt-spd-und-ist-nun-zweitstaerkste-kraft-3LLG73Y4BJF7PL7D2UL3N2X7NQ.html>.
- Verfassungsschutzbericht 2021, Erişim tarihi Haziran 17, 2023, https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/theme/n/sicherheit/vsb-2021-gesamt.pdf?__blob=publicationFile&v=6.